

Daniel Patafta

HRVATSKA CRKVENA HISTORIOGRAFIJA O KONTINENTALNIM FRANJEVCIMA U SREDNJEM VIJEKU

mr. sc. Daniel PATAFTA

Katolički bogoslovni fakultet – Zagreb

Pregledni članak

UDK: 930.1/.2 : [271.3(497.52/.54+497.6)"12/15"] [.000.27]

[-027.542](497.5)(093)

Primljeno: 5. prosinca 2014.

Cilj ovoga članka je prikazati historiografska djela u kojima se mogu naći podatci za povijest kontinentalnih franjevaca u srednjem vijeku, odnosno od 13. do početka 16. stoljeća. Radovi koji su ovdje obrađeni najvećim su dijelom plod istraživanja franjevačkih historiografa od 17. stoljeća, kada nastaju prvi značajniji historiografski radovi, do početka 21. stoljeća. Svi su oni sagledani u okviru vremena u kojem su nastajali s naglaskom na njihovoj historiografskoj vrijednosti i podacima koji se odnose na povijest franjevaca zapadne, sjeverne i istočne Hrvatske tijekom razdoblja srednjega vijeka. Ovaj rad sinteza je svih važnijih historiografskih radova, kojih s obzirom na tematiku nema puno, u kojima možemo naći podatke za franjevačko srednjovjekovlje kontinentalne Hrvatske. Ujedno se može dobiti i uvid u drugu literaturu, uglavnom stranog podrijetla, koju su kao izvore koristili franjevački historioografi stoljećima, a koja je i danas polazišna za proučavanje prvih stoljeća povijesti kopnenih franjevaca.

Ključne riječi: *historiografija, franjevci, srednji vijek, kontinentalna Hrvatska, kritika izvora, kontekstualizacija.*

* * *

Uvod

Franjevačka prisutnost na području kontinentalne Hrvatske nešto je mlađa nego uz jadransku obalu, ali i tu su franjevci neprekidno prisutni skoro osam stoljeća. Upravo ta kontinuirana prisutnost na prostoru kontinentalne Hrvatske razlog je velikog broja znanstve-

nih radova koji se bave poviješću Reda na spomenutom prostoru. No kada se govori o historiografskim djelima koja se bave poviješću kontinentalnih franjevaca u srednjem vijeku, onda dolazimo do relativno malog broja radova koji na znanstven način i koristeći povijesne metode proučavanja i izlaganja govore o toj tematici. Razlog tomu nalazi se u činjenici što je građa za srednjovjekovno razdoblje velikim dijelom nestala, osobito u 16. stoljeću kada su mnogi samostani porušeni od strane Osmanlija ili uslijed krize koja je zahvatila franjevački red u kontinentalnoj Hrvatskoj u to vrijeme. S druge strane, ostaje i jedan dio još neproučene građe iz srednjovjekovnog razdoblja povijesti kontinentalnih franjevaca koja se čuva u samostanima, iako je nema puno, i u drugim arhivima, kako onima crkvene tako i onima svjetovne provenijencije. Najveći dio historiografskih radova koji se bave srednjovjekovnom poviješću kontinentalnih franjevaca nastao je u 19. i 20. stoljeću, a izvori su uglavnom bili stranog podrijetla, primjerice građa koja se čuva u Rimu, a koju je objavio kroničar franjevačkog reda Luka Wadding. Zatim su tu Fermentžinovi radovi koje je napisao na temelju sačuvane građe arhiva u Rimu, Beču i nekih mađarskih arhiva. Za ranu povijest franjevaca na području Banovine i Pounja vrijedan izvor predstavljaju najnovija arheološka otkrića. Svakako su nezaobilazni izvori za poznavanje povijesti franjevaca zapadne Hrvatske djela Franje Glavinića s početka 17. stoljeća, koja su ujedno i vrijedan historiografski izvor. Od novijih autora izdvajaju se franjevci Paškal Cvekan i Franjo Emanuel Hoško. Dok je Cvekan napisao niz historiografskih radova o svim samostanima franjevaca kontinentalne Hrvatske, Hoško je na temelju postojeće arhivske građe pojedinih samostana i drugih inozemnih arhiva ostavio niz vrijednih historiografskih radova koji su danas nezaobilazni u proučavanju povijesti kontinentalnog franjevaštva. Cilj je ovim radom prikazati najvažnija historiografska djela od 16. stoljeća do početka 21. stoljeća koja su napisali crkveni povjesničari, a iz kojih se može dobiti uvid u povijest franjevaca kontinentalne Hrvatske u srednjem vijeku. Broj takvih radova nije velik zbog ranije navedenih razloga, a i izvori koji se u njima koriste često su iste provenijencije.

1. Hrvatska crkvena historiografija do 19. stoljeća

Franjevci na hrvatske prostore dolaze vrlo rano, još za života sv. Franje, dakle u 13. stoljeću. Njihovi početci vezani su uz dalmatinsku obalu i priobalje, ali već od 30-ih godina 13. stoljeća osnivaju svoje samostane i na području kontinentalne Hrvatske. Usporedo sa svojim dolaskom organiziraju i svoje pokrajinske zajednice, odnosno provincije, čime dovršavaju ustrojstvo Reda na hrvatskom prostoru. Dok su izvori za franjevačku prisutnost u srednjem vijeku na prostoru južne Hrvatske brojni, za kontinentalnu Hrvatsku oni su vrlo rijetki i nepotpuni. Iz razdoblja srednjega vijeka nemamo ni jedan historiografski rad ili rad nastao na tome tragu koji bi govorio o širenju franjevaštva na području sjeverne Hrvatske.

Prvi historiografski radovi o kontinentalnim franjevcima nastaju u 17. stoljeću. Vrijeme je to katoličke obnove u potridentskom razdoblju, koje je obilježeno obnovom franjevačkog reda na prostoru sjeverne Hrvatske, nakon krize nastale u 16. stoljeću, ali i vrijeme jake i intenzivne djelatnosti na području duhovnosti, znanosti, kulture i obrazovanja. Ujedno je to razdoblje i snažnog pastoralnog zama-ha koji se očituje u mnogim vidicima ranije spomenutih djelatnosti.

Vrijeme nastanka prvih historiografskih radova o franjevcima kontinentalne Hrvatske poklapa se s počecima novoga vijeka, ali i s krajem srednjega vijeka. Uzimajući u obzir događanja na europskoj razini, zatim na razini opće Crkve i franjevačkog reda može se reći da "franjevački srednji vijek" započinje u 13. stoljeću, a završava 1517. godine podjelom Reda na opservantski i konventualski ogranak. Ovu kategorizaciju možemo primijeniti i na povijest franjevaca u Hrvatskoj jer su se sva ta događanja na općoj razini reflektirala i na povijest hrvatskoga franjevaštva.

1.1. Historiografska djelatnost Franje Glavinića

Početke historiografske djelatnosti vezane uz srednjovjekovnu povijest kontinentalnih franjevaca vezujemo uz Franju Glavinića (1595. – 1652.), franjevca, propovjednika, književnika, latinista i povjesničara. Govor o Franji Glaviniću prisutan je u modernoj i suvremenoj hrvatskoj historiografiji od njezinih početaka u 19. sto-

ljeću pa do danas. Svojim životom i djelatnošću Glavinić je svakako jedna od vodećih ličnosti hrvatskog kulturnog i vjerskog života prve polovice 17. stoljeća. Dosadašnji radovi posvećeni Franji Glaviniću nastojali su znanstveno vrednovati njegovu cjelokupnu moralno-prosvjetiteljsku i književnu djelatnost. Za proučavanje kompletnog literarnog opusa Franje Glavinića najprikladnija je knjižnica franjevačkog samostana na Trsatu, gdje su sačuvana sva prva izdanja njegovih tiskanih knjiga.¹

Posljednje dvije Glavinićeve knjige jesu historiografska djela *Historia Tersattana* (Udine, 1648.) i *Origine della provincia Bosna Croatia* (Udine, 1648.), pisana na talijanskom jeziku. Dok prva govori o povijesti Trsatskog svetišta, u drugoj je riječ o početcima Provincije Bosne Hrvatske kojoj je tada pripadao Trsat, a kojoj je Glavinić u tri navrata bio provincijal. Povjesničar fra Emanuel Hoško izvodi iz činjenice kako su obje knjige napisane na talijanskom jeziku očitu Glavinićevu nakanu upoznati kršćansku Europu o tome kako Hrvatska i Bosna nisu samo sastavni dio europske geopolitičke cjeline već također i kršćanske zemlje koje valja čuvati i braniti od Turske i prodora islama, jer su događaji na Trsatu od osobita milosnog značenja za sav kršćanski svijet i njegovu povijest spasenja.² Nepobitna je činjenica da je Glavinić već vrlo rano bio percipiran od strane moderne hrvatske historiografije kao jedan od značajnijih likova u nizu hrvatskih franjevaca koji su tijekom 17. i 18. stoljeća u duhu katoličke obnove svoj redovnički apostolat i svoje pastoralno djelovanje ostvarivali organiziranjem škola, izdavanjem knjiga,

1 Relevantni historiografsko-biografski izvori: Ivan KUKULJEVIĆ, Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. vieka s ove strane Velebita, u: *Arhiv za povijesnicu hrvatsku*, 9(1868.), str. 116-124; Franjo RAČKI, O. Franjo Glavinić, u: *Vienac*, 2. I. 1892., str. 6-10.; Stanoje STANOJEVIĆ, Franjo Glavinić, u: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, I., Zagreb, 1925., str. 733; Rudolf STROHAL, Glavinić, ff. Franjo, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati*, Zagreb, 1925., str. 93-94; Milan KOMBOL, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb, 1961., str. 207, 216, 226; Krešimir FILIĆ, Franjo Glavinić, Hrvatski kulturni pregalac XVII. stoljeća, u: *Bogoslovska smotra*, 43(1974.)4, str. 432-447; Eduard HERCIGONJA, Ivan (Franjo) Glavinić (1585 – 1652) – život i djelo, u: *Kanfanar i Kanfanarština*, Kanfanar, 1998., str. 77-106; *Zbornik radova o Franji Glaviniću* (s cjelovitom bibliografijom, popisom rukopisnih bilježaka i pregledom literature), Zagreb, 1989.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Trsatski franjevci*, Rijeka, 2004.; Franjo Emanuel HOŠKO, Franjo Glavinić, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 195-196.

2 F. E. HOŠKO, *Trsatski franjevci*, str. 136.

vjerskim, didaktičkim i književnim radom, a posebice pučkim misijama i propovijedanjem.³

Historia Tersattana historiografsko je djelo koje ne obrađuje samo povijest franjevacu na Trsatu nego prvenstveno povijest Trsatskog svetišta. Započinje predajom o nastanku Svetišta dolaskom Nazaretske kućice Svete obitelji 1291. godine, zatim nastavlja njezinim prenošenjem u Loreto, nakon toga progovara o slici Majke Božje Trsatske. Uz spomenuto, dosta pozornosti poklanja se izgradnji crkve Svetišta i njezinu uređenju, ističući kako je crkva zadužbina knezova Frankopana. Između ostaloga, Glavinić je obradio i obnovu crkve i samostana u vrijeme njegova upravljanja, a koji su 1629. stradali u požaru. Glavinić tekstovima o Svetištu provlači i zapise o naselju Trsat i njegovoj povijesti. Također se osvrće na oprostite i povlastice koje je Apostolska Stolica podijelila Trsatskom svetištu do njegova vremena. Jedan od zanimljivijih tekstova jest i onaj vezan uz protestantsku tiskaru iz Uracha koja je prenesena u Rijeku, a zatim u Rim kako bi služila Propagandi.

Djelo *Origine della Provincia Bosna Croatia* ili, punim imenom, u hrvatskom prijevodu ima naslov *Postanak Provincije Bosne Hrvatske. Odjeljivanje od Provincije Bosne Srebrene, broj starih i novih samostana, kada i u kojim mjestima su bile izborne skupštine na kojima su izabrani provincijali nakon diobe do sada*. Sama Provincija nastala je 1514. godine dijeljenjem Vikarije Bosne na Bosnu Hrvatsku i Bosnu Srebreu. Obje su ove vikarije 1517. godine, dijeljenjem franjevačkog reda, postale zasebne provincije. Razlog nastanka ovih provincija bila su osmanlijska osvajanja u jugoistočnoj Europi koja su bila glavni povod dijeljenju Bosanske vikarije. Radi lakšeg upravljanja i uslijed promijenjenih političko-društvenih okolnosti nastalih nadiranjem Osmanlija samostani koji su se našli u sastavu Osmanskoga Carstva organizirani su u Bosnu Srebreu, dok su oni na slobodnom kršćanskom teritoriju organizirani u zasebnu pokrajinu Bosnu Hrvatsku.

Vrijednost je Glavinićevih povijesnih izvještaja u tome što on sam razlikuje pisanje povijesnih radova od pisanja propovijedi, na

3 Usp. Ivan KARLIĆ, *Franjevački tihi pregaoci o Kristu i Mariji*, Zagreb, 2009., str. 7.

što i sam upozorava. Povijesni izvještaj za njega jest opisivanje onoga što je sam istražio ili provjerio, ali se pritom trudi dati prikladno objašnjenje o tako stečenim spoznajama. Rado zapisuje događaje kojima je bio svjedok ili o kojima je saznao iz povijesnih spisa. Nastojao je istražiti ono o čemu je pisao. Tako, primjerice, naglašava, da je tri puta bio u Loretu, ali i u Bosni, u samostanu u Srebrenici koji je i pod osmanskom vlašću imao šestoricu braće. U Loretu je upoznao bogatu loretsku historiografiju o prijenosu Svete kućice u Loreto, kao i zapis o boravku te svetinje na Trsatu. Tako u svojoj *Povijesti Trsata* usvaja tvrdnje loretskih historiografa Angelite, Riere i Torsellinija u onome dijelu predaje koja govori o prijenosu Nazaretske kuće i njenu zadržavanju na Trsatu. Izvještaji loretskih historičara nisu ništa izmijenili u njegovu djelu, iako se Glavinić pozivao na arhivske dokumente u tzv. *Medvedgradskim uspomename* koje su izgorjele 1629. godine u požaru koji je pogodio Trsat.⁴ Očito je da je kod sastavljanja svojih djela koristio izvore koji su danas izgubljeni, moguće stare kronike i zapisnike kao izvore za franjevačku ranu povijest. To možemo iščitati i iz uvoda *Historie Tersattane*. Ovdje do izražaja dolazi njegovo vrednovanje izvora, tako vjerodostojnima smatra one izvore koji su nastali radom određene vjerodostojne institucije, zatim su sljedeći po važnosti zapisi svjedoka i sudionika i, naposljetku, usmena svjedočanstva koja je netko zabilježio. Zato je u svoja djela prepisao i najvažnije dokumente, kao što je pismo pape Nikole V. kojim je 1453. dopustio franjevcima da preuzmu crkvu i samostan na Trsatu na temelju darovnice kneza Martina Frankopana, koju također donosi u cijelosti.⁵ Druge papinske spise i povelje donosi samo u bitnim elementima njihova sadržaja, kao i darovnice drugih darovatelja samostana i crkve.⁶ Važan izvor za poznavanje srednjovjekovne povijesti franjevaca u zapadnoj Hrvatskoj, kojemu Glavinić pridaje veliku pozornost i izvornu vrijednost, jesu spomenute *Medvedgradske uspomene*, koje obilato koristi kada piše o po-

4 Usp. F. E. HOŠKO, *Trsatski franjevci*, str. 135-136; Franjo Emanuel HOŠKO, Glavinić kao svjedok i istraživač povijesti, u: *Zbornik radova o Franji Glaviniću*, Zagreb, 1989., str. 213-223.

5 Franjo GLAVINIĆ, *Historia Tersattana*, Udine, 1648., str. 23-33.; 44-46.

6 F. GLAVINIĆ, *Historia Tersattana*, str. 27, 28, 47-52.

četcima Trsatskoga svetišta.⁷ Zbirka je sadržavala spise franjevačkog samostana na Trsatu, a od 1509. do 1511. čuvala se u tvrđavi Medvedgrad, zatim je vraćena u samostan gdje je, zajedno sa samostanskim arhivom, stradala u požaru. U njoj su, između ostalog, bili sadržani spisi o provincijskim skupštinama Provincije Bosne Hrvatske, kao i spis o poslanju župnika Aleksandra u Svetu Zemlju 1291. godine kako bi se uvjerio u autentičnost prijenosa Nazaretske kućice na Trsat.⁸ Trsat je u Glavinicevo vrijeme bio i sjedište provincijala Bosne Hrvatske tako da se ovdje nalazio i arhiv Provincije, koji je očito stradao, kao i brojni drugi izvori, u požaru 1629. godine.

Dok opisuje povijest Trsata i Provincije Bosne Hrvatske, Glavinic otkriva svoje zanimanje i za druge sadržaje o događanjima iz prošlosti i time nadilazi djelovanje onovremenih kroničara i prepisivača starih kronika.⁹ Njegova su djela u prvome redu povijest franjevaštva na hrvatskom prostoru od srednjega vijeka do njegova doba, ali on ih uvijek nastoji staviti u okvir crkvenih i društvenih zbivanja, tako da su njegova djela u isto vrijeme izvor za poznavanje franjevačke povijesti do 16. stoljeća na području zapadne Hrvatske, ali i značajan izvor o nizu drugih društvenih i gospodarskih povijesnih tema za spomenuto područje. Njegov istraživački rad najbolje dolazi do izražaja kod istraživanja franjevačkih povijesnih tema, osobito franjevacu u Bosni.¹⁰ On tim činjenicama pristupa ispravno i kao takve ih prenosi i opisuje. Primjerice, vješto povezuje nastanak samostana na Trsatu s opservantskom obnovom franjevačkog reda sredinom 15. stoljeća. Zatim se mora istaknuti kako je njegovo djelo jedini povijesni izvor za poznavanje povijesti Provincije Bosne Hrvatske od njezina osnivanja, na zalazu srednjega vijeka, do Glaviniceva vremena.¹¹

Njegovo djelo *Origine della Provincia Bosna Croatia* može se podijeliti u pet dijelova: opis dolaska franjevacu u Bosnu i njihovo djelovanje za narodnih vladara, pad Bosne pod Osmanlije i sudbi-

7 *Isto*, str. 7-9, 59.

8 *Isto*, str. 59-61.

9 F. E. HOŠKO, Glavinic kao svjedok i istraživač povijesti, str. 113.

10 Franjo GLAVINIĆ, *Origine della Provincia Bosna Croatia*, Udine, 1648., str. 8.

11 F. GLAVINIĆ, *Origine della Provincia Bosna Croatia*, str. 12-23.

na franjevacu pod novom vlašću, podjela Bosanske vikarije 1514. i nastanak Bosne Hrvatske, opis kustodija i samostana Bosne Hrvatske te popis kapitula iste Provincije od 1514. do 1647. godine. Za opću franjevačku povijest i za povijest bosanskih franjevaca do 1514. godine Glavinić je svakako koristio onodobna djela talijanskih historiografa.¹² Primjerice, kada piše o dolasku fra Bartolomeja Pisanskog u Bosnu 1407. s naslovom bosanskog vikara, Glavinić ponavlja iste pogreške koje donosi i Francesco Gonzaga.¹³ Isto tako je i s korištenjem podataka iz djela *De conformitate* kada piše o smrti fra Bartolomeja Pisanskog ili kad ponovno koristi Gonzagino djelo pišući o djelovanju Jakova Markijskog u srednjovjekovnoj Bosni.¹⁴ U tekstovima o Provinciji Bosni Hrvatskoj uglavnom se oslanja na provincijsku kroniku i ljetopise drugih samostana te na njezine statute.¹⁵

Glavinićevo djelo *Origine della Provincia Bosna Croatia* prvo je historiografsko djelo koje na temelju izvora govori o povijesti hrvatskih srednjovjekovnih samostana u kontinentalnom dijelu. Iako je slijedio strane pisce koji su prije njega pisali povijest franjevačkog reda, Glavinić je početak Bosanske vikarije povezo s dolaskom fra Gerarda Eudesa 1339. godine i, prema tome, postupio je ispravnije negoli što će kasnije to učiniti Lastrić, Benić i u 19. stoljeću Batinić,

12 Marko LISABONSKI, *Croniche degli ordini instituiti dal P. S. Francesco*, vol. I-V., Venezia, 1591.; Francesco GONZAGA, *De origine Seraphicae religionis*, Romae, 1587.; Bartolomeo DA PISA, *De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu*, spis nastao u razdoblju između 1385. i 1390., tiskan je u Firenci 1506. godine, a ponovno izdan Ad Claras Aquas između 1906. i 1912. godine. Svi ovi izvori referiraju se na područje srednjovjekovne Hrvatske i predstavljaju glavne izvore za proučavanje rane povijesti franjevaštva na prostoru srednjovjekovne Hrvatske. Između ostalog, oni donose podatke o osnivanju samostana u srednjovjekovnoj Hrvatskoj, zatim ustrojstvo provincija i kustodija, važnije izvore i dokumente za poznavanje toga ustrojstva. Podatci koje donose ovi izvori predstavljaju prvorazredne činjenice za poznavanje povijesti franjevaštva na području kontinentalne Hrvatske u srednjem vijeku. Glavinić je ove izvore svakako koristio, ali koristili su ih i franjevački historiografi u kasnijim razdobljima, iako su ponekad, ne provjeravajući činjenice koje donose ti izvori, znali donijeti i paušalne zaključke. No bez obzira na neke njihove manjkavosti, oni su i danas temeljni izvori za ranu povijest franjevaca na hrvatskom prostoru.

13 F. GLAVINIĆ, *Origine della Provincia Bosna Croatia*, str. 9, 15, 11; Francesco GONZAGA, *De origine Seraphicae religionis*, str. 443.

14 F. GLAVINIĆ, *Origine della Provincia Bosna Croatia*, str. 9, 15, 11, 26, 30; Francesco GONZAGA, *De origine Seraphicae religionis*, str. 443.

15 F. GLAVINIĆ, *Origine della Provincia Bosna Croatia*, str. 9, 12, 26, 30.

koji su slijedili popis provincija i vikarija koje je donio Luka Wadding (1588. – 1657.), a koji je on pogrešno smjestio u 1260. godinu.¹⁶

U prilog Glavinićevoj historiografskoj zrelosti ide i činjenica da on razlučuje teološki sadržaj od povijesnoga tako da, primjerice, odbacuje tvrdnju o boravku sv. Franje na Trsatu koji je imao viziju da će na Trsatu boraviti Nazaretska kućica i da će ovdje biti samostan franjevaca.¹⁷ Ovim pokazuje da odbacuje teološki sadržaj ako on ne odgovara povijesnoj stvarnosti, što dokazuje da je putem izvora i kritike tih istih izvora nastojao pronaći dublje razloge pojedinih povijesnih događaja iz srednjovjekovne franjevačke povijesti. *Historia Tersattana* i *Origine della Provincia Bosna Croatia* dovoljan su dokaz kako je Glavinić dosegao kritičku razinu historiografije rano-baroknog razdoblja.¹⁸

1.2. Drugi historiografski spisi do 19. stoljeća

Period obnove i procvata franjevačke Provincije Bosne Srebre, barem u njezinu podunavskom i prekosavskom dijelu, našao je svog najboljeg historioграфа u slavonskom franjevcu Ivanu Koprijareviću od Stražemana (1678. – 1758.). Stražemanac je jedan od najuglednijih franjevaca Bosne Srebre u prvoj polovici XVIII. st. Filozofiju i teologiju studirao je u Italiji. Nakon povratka u Provinciju Bosnu Srebrnu obavljao je više upravnih dužnosti, a od 1718. do 1721. bio je profesor teologije u Budimu. Od 1724. bio je lektor u Provinciji, 1726. – 1729. definitor, od 1751. zamjenik generalnog vi-

16 Ignacije GAVRAN, O Glavinićevu djelu "Origine della Provincia Bosna Croatia", u: *Zbornik radova o Franji Glaviniću*, Zagreb, 1989., str. 150. Usp. Luca WADDINGUS, *Annales minorum*, Ad claras aquas (Quaracchi), 1932., IX., str. 291-294. Wadding u svome djelu *Annales minorum* donosi podatke o srednjovjekovnom ustroju provincija na području Hrvatske i iznimno je važan izvor za poznavanje starije povijesti kontinentalnih franjevaca, osobito za podatke o osnivanju pojedinih samostana i kustodija kojima su pripadali. Svoja istraživanja Wadding je temeljio na tri srednjovjekovna izvora: *Codex MS. Vaticanus*, *Codex Impressus* i *Codex MS Aracoelitanus*. Prvi u nizu, *Codex MS. Vaticanus*, bit će obraden i objavljen krajem 19. stoljeća: Conradus EUBEL, *Provinciale Ordinis fratrum minorum vetustissimus secundum codicem Vaticanum nr. 1960.*, Romae, 1892. Waddingovi *Annales minorum* i danas su neizostavan izvor za proučavanje povijesti hrvatskih franjevaca. Ovaj kodeks naziva se još i *Polychronicon*, a sastavljen je oko 1344. godine. *Codex Impressus* jest popis samostana prema franjevcu Bartolu Pizanskom iz 1385. i 1399. godine. Dok je posljednji, *Codex MS Aracoelitanus*, varijacija popisa Bartola Pizanskog tiskan u Bonnu 1590. godine.

17 F. GLAVINIĆ, *Origine della Provincia Bosna Croatia*, str. 8.

18 F. E. HOŠKO, Glavinić kao svjedok i istraživač povijesti, str. 222.

kara zagrebačkog biskupa, a od 1729. do 1732. provincijal. Napisao je ljetopis *Parafrastičko i topografsko tumačenje cijele plodonosne Provincije Bosne Srebrene franjevaca observanata (Paraphrastica et topographica expositio totius almae provinciae Bosnae Argentinae fratrum Minorum de Observantia)*.¹⁹ Stražemanac u dvanaest poglavlja piše o povijesti franjevaca i Provincije Bosne Srebrene od njihova dolaska do svoga vremena. Podacima iz ljetopisa služili su se mnogi franjevački ljetopisci i povjesničari, kao npr. Emerik Pavić u svome djelu *Ramus viridantis olivae* i Lašvanin u svome *Ljetopisu*. Za poznavanje franjevačke povijesti u srednjem vijeku najznačajnije je III. poglavlje *Parafrastički i topografski prikaz*. Prikaz ovoga dijela sastavljen je prema Luki Waddingu, Franciscu Gonzagi i Fortunatu Hueberu²⁰ kao i, kako sam autor kaže, *od drugih vjerodostojnih autora te starih rukopisa izrađenih iz spomenute naše provincije i složenih u poredak*.²¹ Stražemanac opisuje dolazak franjevaca u Bosnu i društveno-političke prilike u kojima su se nalazili do osmanlijskih osvajanja, da bi zatim prešao na razdoblje osmanlijske vladavine.²² Na temelju Waddingovih djela i djela Francesca Gonzage sastavlja popise kustodija i samostana koji su se u srednjem vijeku nalazili u sklopu Bosanske vikarije, među kojima i veći dio samostana kontinentalne Hrvatske.²³ Pozivajući se na iste izvore kao i na

19 Relevantni historiografsko-biografski izvori: J. BÖSENDORFER, Prikaz povijesti franjevaca na slavonskom jugu, njihova školstva, života i rada fra Ivana Stražemanca, prvog slavonskog topohistoriografa, u: *Dobri pastir*, 15-16(1966.), str. 408-412; Franjo Emanuel HOŠKO, Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca u Budimu tijekom 18. stoljeća, u: *Nova et vetera*, 28(1978.)1/2, str. 124-126; Stjepan SRŠAN, Stjepan Stražemanac i njegovo djelo, u: STRAŽEMANAC, *Povijest Franjevačke provincije Bosne Srebrene*, Zagreb, 1993., str. 19-26; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.; Franjo Emanuel HOŠKO, Ivan Koprijarević Stražemanac, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 304-305. Franjevački povjesničar Franjo Emanuel Hoško tvrdi kako spomenuti spis nije Stražemančevo djelo nego je djelo nastalo dok je Stražemanac bio provincijal Bosne Srebrene, a ta činjenica dovodi u sumnju njegovo autorstvo s obzirom na ovaj rukopis. Stoga Hoško pretpostavlja da ga je napisao netko drugi po Stražemančevoj odredbi. Vidi: Franjo Emanuel HOŠKO, Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću, u: *Kačić*, 8(1976), str. 135-191; Franjo Emanuel HOŠKO, Pavićev povijesni spis "Ramus viridantis olivae", u: *Zbornik o Emeriku Paviću*, Zagreb, 2014., str. 18.

20 Radi se o djelu Fortunatus HUEBER, *Dreyfache Chronickl vom Dreyfachen Orden des H. Ordens Stifiers Francisci*, Munch, 1686.

21 STRAŽEMANAC, *Povijest Franjevačke provincije Bosne Srebrene*, str. 125.

22 *Isto*, str. 126-149.

23 *Isto*, str. 149-157.

provincijske spise, Stražemanac donosi i pregled povijesti samostana Bosne Srebrene, među kojima i za one u Slavoniji i Podunavlju s preglednim opisom od njihova utemeljenja do svoga vremena.²⁴ Također sam spis sadrži papinska pisma i pisma pojedinih biskupa iz vremena do 1730., zatim pisma civilnih i vojnih vlasti, kao i kroniku događaja važnih za povijest Bosne Srebrene. Stražemančevo historografsko djelo o povijesti Provincije Bosne Srebrene donosi obilje podataka o najranijoj povijesti franjevac na području kontinentalne Hrvatske, osobito za njezin slavonski i podunavski dio. Iako većim dijelom ono ulazi u razdoblje nakon 1517. godine, koja je godina kraja "franjevačkog srednjeg vijeka", njegova je historiografska vrijednost u tome što donosi izvore i koristi djela franjevačkih autora koja donose podatke i o franjevcima kontinentalne Hrvatske u srednjem vijeku.

Iz ovoga razdoblja potječe još jedno historiografsko djelo, a to je povijesni spis Emerika Pavića²⁵ *Ramus viridantis olivae* objavljen 1766. godine. Knjiga je podijeljena u dva dijela: prvi donosi popis izvornih dokumenata o Provinciji Bosni Srebrenoj, odnosno sv. Ivana Kapistranskoga, a drugi dio posvećen je opisu pojedinih samostana.²⁶ Pavić na početku djela opisuje prisutnost i djelovanje franjevac na području Provincije Bosne Srebrene do njezine podjele u 18. stoljeću. Nakon toga kronološki prikazuje događaje na područjima koja je ta Provincija zauzimala do njegova vremena. Sve događaje nastoji potkrijepiti konkretnim dokumentima, a ne vlastitim tumačenjem. Započinje nizanjem vladarskih spisa u korist franjevac,

24 *Isto*, str. 249-339.

25 Relevantni historiografsko-biografski izvori: Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb, 2000.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2001.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.; Franjo Emanuel HOŠKO, Emerik Pavić i idejni odmak od hrvatske književnosti katoličke obnove u drugoj polovici 18. stoljeća, u: *Zavičajnik. Zbornik Stanislava Marijanovića*, Osijek, 2005., str. 165-187; Ljiljana KOLENIĆ, *Jezik Predika Emerika Pavića*, u: *Tkivo kulture. Zbornik Franje Emanuela Hoška*, Zagreb, 2006., str. 263-288; Milovan TATARIN, *Je li se što sačuvalo od kalendara Emerika Pavića?*, u: *Tkivo kulture. Zbornik Franje Emanuela Hoška*, Zagreb, 2006., str. 289-314; Franjo Emanuel HOŠKO, Emerik Pavić, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 434-435; Franjo Emanuel HOŠKO, *Topohistoriografsko djelo Emerika Pavića kao izvor za hrvatsku crkvenu i kulturnu povijest*, u: *Slavonska franjevačka ishodišta*, Zagreb, 2011., str. 116-129.

26 Franjo Emanuel HOŠKO, *Pavićev povijesni spis "Ramus viridantis olivae"*, str. 15.

zatim opisuje franjevačku prisutnost među Hrvatima i Mađarima, nakon toga prelazi na opis nastanka i razvoja Bosanske vikarije te daje uvid u franjevačku misionarsku aktivnost u srednjem vijeku ističući njihovu ulogu u obrani katoličke vjere. U kasnijim poglavljima uglavnom se bavi franjevačkom poviješću od dolaska Osmanlija do svoga vremena.²⁷ Kod pisanja ovoga djela Pavić je obilato koristio Stražemančev spis *Parafrastičko i topografsko tumačenje cijele plodonosne Provincije Bosne Srebrene franjevaca observanata*, čak je iz njega preuzeo cijela poglavlja i uvrstio ih u svoj spis.²⁸ *Ramus viridantis olivae* prvenstveno je zbirka dokumenta za poznavanje povijesti vjerskog, crkvenog i kulturnog života Hrvata sjeverno od Save, od razdoblja srednjeg vijeka do polovice 18. stoljeća. Historiografska je vrijednost ovoga spisa u tome što je Pavić objavio bogatu izvornu povijesnu građu, pa i za srednjovjekovno razdoblje, stoga stoji tvrdnja Franje Emanuela Hoška kako je Pavić prikupljenu građu rasporedio *da može opravdati vlastitu viziju franjevačke prošlosti u Slavoniji, Srijemu i Podunavlju ne okrnjivši relevantnost sabrane povijesne građe za poznavanje kulturne i crkvene povijesti Hrvata. To je dovoljan razlog da se ono može smatrati ne samo kronikom nego i povijesnim djelom.*²⁹

Ovome nizu historiografskih djela treba pribrojiti i *Pregled starina Bosanske provincije (Epitome vetustatum provinciae bosnensis, seu Brevisimum compendium historico-chronologicum de antiquitate, variisque suis vicissitudinibus, et consuistentia usque haec tempora inclusive)* fra Filipa Lastrića (1700. – 1783.),³⁰ tiskan u Veneciji 1765. godine. Lastrićevo je djelo u prvome redu napisano kao priručnik, podsjetnik i obavjestitelj, a zatim i kao povijesno djelo. Cilj mu je bio zabilježiti povlastice Bosne Srebrene, bilo od

27 Usp. *Isto*, str. 15-16.

28 Usp. *Isto*, str. 18.

29 *Isto*, str. 20-21.

30 Relevantni historiografsko-biografski izvori: Andrija ZIRDUM, *Pregled starina Bosanske provincije*, Sarajevo, 1977., str. 7-44; Andrija ZIRDUM, *Filip Lastrić Očevac 1700.-1783.*, Zagreb, 1982.; Anto Slavko KOVAČIĆ, *Bibliografija franjevaca Bosne Srebrene*, Sarajevo, 1991.; *Zbornik o fra Filipu Lastriću Očevcu u povodu 300. obljetnice rođenja*, Mostar, 2000.; Andrija ZIRDUM, Uvod. Filip Lastrić Očevac, začetnik kritičke historiografije Bosne i Hercegovine, u: Filip LASTRIĆ, *Pregled starina Bosanske provincije*, Sarajevo, 2003., str. 7-52; Anto Slavko KOVAČIĆ, Filip Martin Lastrić, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 331.

papa ili katoličkih vladara, zatim donosi popise vikara, provincijala, generalnih vizitatora, a za srednjovjekovnu povijest franjevac kontinentalne Hrvatske važni su njegovi popisi franjevačkih provincija i povijesni pregledi franjevačkih obitelji s ovu stranu Alpa, odnosno cismontanske obitelji.³¹ Iako je Lastrić najvećim djelom usmjeren na Bosnu i bosanske franjevce, jednim se djelom dotiče i srednjovjekovne povijesti prekosavskih franjevac. Historiografska vrijednost Lastrićeva djela sastoji se u tome što kod pisanja navodi spise i literaturu kojom se služio kod sastavljanja *Epitoma*. U uvodu navodi kako se služio spisima i ljetopisima koji se čuvaju u sutješkom i fojničkom samostanu, kao i nekim dokumentima koje mu je iz mađarske poslao Vinko Blaho.³² Osim arhivske građe, koristio je i brojnu literaturu koju nabraja u uvodu *Epitoma*. Tako kaže kako je koristio Franju Glavinića, Franju Gonzagu, Franju Harolda, Fortunata Huebera, Marka Lisabonca, Lovru Miniatića, Mavra Orbinija, Franju Varaždinca, Pavla Rittera Vitezovića, zatim Ivana Ančića, Sebastijana Munstera, Mihaela iz Napulja i Karla Mariju Perudinca. Ovoj literaturi pridodaje Gašpara Vinjalića, Emerika Pavića, Filipa Cluvarisa, Danijela Farlatija, Gaudencija Kerckhovea, Franju Marcića, Sebastijana Dubrovčanina, Luku Vladimirovića i Luku Waddinga.³³

31 Filip LASTRIĆ, *Pregled starina Bosanske provincije*, str. 63-75, 148-160.

32 *Isto*, str. 53.

33 Franciscus GLAVINICH, *Origine della Provincia Bosna Croatias, e come fù divisa della Provincia Bosna Argentina*, Udine, 1648.; Franciscus GONZAGA, *De Origine Seraphicae Religionis*, Roame, 1587.; Franciscus HAROLD, *Epitome Annalium Ordinis Minorum*, I-II, Romae, 1662.; Fortunatus HUEBER, *Dreyfache Chronickl vom Dreifachen Orden des H. Ordens Stiffters Francisci*, Munch, 1686.; Marco da LISABONA, *Chroniche degli Ordini*, I-VIII, Neapoli, 1680.; Lorenzo MINIATI, *Le glorie cadute dell' Antichissima ed Augustissima famiglia Commena*, Venetia, 1663.; Mavro ORBINI, *Il Regno degli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni*, Pesaro, 1601.; Franciscus a VARADINO, *Libelus nomine Pastor Bonus*, Venetiis, 1679.; Pavle VITEZOVICH, *Kronika aliti szpomen svzega szvieta vikov*, Zagreb, 1696.; Joannes ANICIO, *Thesaurus perpetuus indulgentiarum Seraphici ordinis S.P.N. Francisci*, Venetiis, 1662.; Sebastian MUNSTER, *Universalis typus Orbis Terreni*, 1547.; Michael a NEAPOLI, *Chronologia historico-legalis Seraphici O.F.M.*, I, Neapoli, 1650.; Carolo Maria PERUSINO, *Chronologia historico-legalis Seraphici Ordinis*, III, Romae, 1752.; Gianantonio BOMMAN (Gašpar VINJALIĆ), *Storia civile ed ecclesiastica della Dalmazia, Croazia et Bosna*, I-II, Venezia, 1775.; Emericus a BUDA, *Descriptio soluta et rythmica Regnum, Banorum, ceaterorumque heorum Slavinorum seu Illyricorum*, Budae, 1764.; Emericus a BUDA, *Ramus viridantis olivae*, Budae, 1766.; Philippus CLUVARIUS, *Interductiones in universam geographiam tam veteram, quam novam*, Patavii, 1717.; Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, Venetiis, 1769.; Gaudentio KERCKHOVE, *Commentarii in Generalia statuta Ordinis s. Francisci fratrum minorum*, Ravennae, 1743.; Franciscus de Ranier MARCZIC, *Aplogia per ordine de' Fratri Minori*, Lucca, 1748. – 1750.; Sebastianus a RHAGUSIO (DOLCI-SLADE),

Uz iscrpan sadržaj Lastrić je sastavio i kazalo gdje je uz svaki pojam zabilježio stranicu i marginalni broj.

Posljednje veće historiografsko djelo koje se dotiče srednjovjekovne povijesti kontinentalnih franjevaca, nastalo prije 19. stoljeća, jest *Ljetopis* fra Nikole Lašvanina (1703. – 1750.).³⁴ Najveći dio *Ljetopisa* priređen je prema *Kronici* Pavla Rittera Vitezovića.³⁵ Lašvaninov *Ljetopis* djelomično je 1889. i 1890. objavio Ćiro Truhelka u *Glasniku zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, a 1914. – 1915. u istoj ediciji i fra Julijan Jelenić bosančicom i 1916. separatno. Napokon ga je latinično objavio Ignacije Gavran, s tekstualnim i komentatorskim bilješkama i u prijevodu latinskih i talijanskih dijelova. *Ljetopis* kronološki donosi podatke od početka svijeta do 1741. godine. U njemu se također mogu pronaći podatci za srednjovjekovnu povijest kontinentalnih franjevaca, iako su oni vrlo rijetki.

Godine 1718. tiskano je i djelo Petra Francetića (1645. – 1725.),³⁶ trsatskog franjevca, o slici Majke Božje Trsatske, njezinu podrijetlu i autorstvu.³⁷ Kao posljednjeg treba spomenuti fra Josipa Paviševića (1734. – 1803.),³⁸ autora djela o povijesti franjevačkog

Monumenta historica provinciae Rhacusinae Ordinis Minorum S. P. N. Francisci, Neapoli, 1746.; Norinije STAROGRADANIN (Luka VLADIMIROVIĆ), *Pripisagnie početka kraglievstva bosanskoga*, Mletci, 1775.; Lucas WADDINGUS, *Annales Minorum usque ad an. 1540*, Romae, 1625. – 1654.

34 Relevantni historiografsko-biografski izvori: Julijan JELENIĆ, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, Sarajevo, 1916.; Miroslav DŽAJA, Pravo prezime fra Nikole Lašvanina i fra Filipa Lastrića-Očevca, u: *Dobri Pastri*, 11-12(1962.)1/4, str. 288-292; Ignacije GAVRAN, Uvod, u: Nikola LAŠVANIN, *Ljetopis*, Sarajevo, 1981., str. 5-27; Anto Slavko KOVAČIĆ, *Bibliografija franjevaca Bosne Srebrene*, Sarajevo, 1991.; Anđelko BARUN, *Svjedoci i učitelji*, Sarajevo – Zagreb, 2003.; Miro VRGOČ, *Duhovni stupovi Bosne Srebrene*, Sarajevo – Zagreb, 2007.; Anto Slavko KOVAČIĆ, Nikola Lašvanin (Marčinkušić), u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 331-332.

35 Pavle VITEZOVICH, *Kronika aliti szpomen svzega szvieta vikov*, Zagreb, 1696.

36 Relevantni historiografsko-biografski izvori: *Zbornik Franjo među Hrvatima*, Zagreb, 1976.; Radmila MATEJČIĆ, Barokizacija sklopa franjevačkog samostana i crkve Gospe Trsatske u Rijeci, u: *Zbornik matice srpske za likovne umetnosti*, Novi Sad, 22(1986.), str. 173-198; Franjo Emanuel HOŠKO, *Na vrhu trsatskih stuba*, Rijeka, 1991., str. 181-187; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2001.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Trsatski franjevci*, Rijeka, 2004.; Franjo Emanuel HOŠKO, Petar Francetić, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 174.

37 Petrus FRANCETHICH, *Tersactum coronata Deipara Virgine insigne sive triumphus gloriosissimus B. Mariae Virginis Matris Gratiarum*, Venetiis, 1718.

38 Relevantni historiografsko-biografski izvori: Milivoj ŠREPEL, Jakošičev spis *Scriptores Interamniae*, u: *Grada za povijest književnosti Hrvatske*, (1889.)2, str. 116-153; Franjo Emanuel HOŠKO, Dvije osječke visoke škole u 18. stoljeću, u: *Kačić*, 10(1978.), str. 134-137; Stjepan SRŠAN,

reda i Provincije sv. Ivana Kapistranskoga.³⁹ Izgubljen je Paviševićev spis koji govori o ranoj povijesti slavonskih franjevaca i srednjovjekovnim samostanima na području Kapistranske provincije *Recensio conventuum juxta antiquitatem eorum Provinciae S. Ioannis Capistranensis*, napisan u Osijeku 1783. godine.⁴⁰

2. Historiografski radovi o franjevačkom srednjovjekovlju u 19. stoljeću

2.1. Fra Grgur Čevapović

Početkom 19. stoljeća fra Grgur Čevapović (1786. – 1830.)⁴¹ piše dva historiografska djela: *Synoptico-memorialis Catalogus observantis minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano*, kraće nazvano *Katalog*,⁴² i *Recensio observantis minorum Provinciae s. Ioannis Capistrano*, zvano *Recenzija*.⁴³ Po svom opsegu i zahvatu Čevapović je u prvom redu povjesničar franjevačkog reda, odnosno svoje Provincije, ali se u njegovim zapisima može naći i podatke koji izlaze iz tih okvira. To čini iz razloga što svojim temama želi dati širi povijesni okvir, pa onda nužno odlazi u dalju prošlost i u širinu.

Slavonski pisci, u: *Revija*, 28(1988.)1, str. 70-72; Vicko KAPITANOVIĆ, Rukopisni priručnici franjevačkog filozofskog učilišta u Šibeniku (1699. – 1825.), u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 20(1994.)1/2, str. 178; Franjo Emanuel HOŠKO, *Josip Pavišević svjedok jozefinizma u Slavoniji i Podunavlju*, Zagreb, 2003.

39 Joseph PAVISSEVICH, *Saecula seraphica*, Essekini, 1777.

40 Usp. Franjo Emanuel HOŠKO, Josip Pavišević, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 435.

41 Relevantni historiografsko-biografski izvori: Ivan SCHERZER, Prikaz knj. Josip, sin Jakoba patriarha, u: *Nastavni vjesnik*, 4(1896), str. 151-158; Đuro GRUBOR, Grgur Čevapović u "Danici ilirskoj", u: *Nastavni vjesnik*, 15(1907.)3, str. 188-194; Julijan JELENIĆ, *Pravopisna rasprava između dra. Tome Koščaka i dra. fra. Grga Čevapovića*, Zagreb, 1930; Tomo MATIĆ, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, Zagreb, 1945.; *Zbornik radova o fra Grguru Čevapoviću*, Osijek, 1990.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb, 2000.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2001.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2003.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Grga Čevapović – osporavatelj ranog liberalizma*, Zagreb, 2011.; Franjo Emanuel HOŠKO, Grgur Čevapović, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 115.

42 Puni naslov *Kataloga* glasi: *Synoptico-memorialis Catalogus observantis minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano, olim Bosnae Argentinae, a dimidio saeculi XIII, usque recentem aetatem ex archivio et chronicis eiusdem recessus*, Budaë, 1823.

43 Puni naslov *Recenzije* glasi: *Recensio observantis minorum Provinciae s. Ioannis A. Capistrano per Hung. Austr. et Slavon. extensae: commentariis ethnol., philol. statist. geograf. hist. illustrata. Cum adnexa ad calcem mappa calcogr. prov. Pro anno Dom. 1830. Budaë.*

Njegov *Katalog* sastoji se od tri dijela, od kojih su za poznavanje franjevačkog srednjovjekovlja na kontinentu važni prvi i drugi dio. U prvome piše o najranijoj povijesti franjevacâ, od dolaska u 13. stoljeću do svoga vremena, dok u drugome govori o istaknutim članovima Provincije tijekom stoljećâ, ovdje obuhvaća i one koji su na tome prostoru djelovali i u srednjovjekovnom razdoblju. Čevapovićeva namjera jest pružiti zaokruženu sliku povijesti svoje Provincije, od srednjeg vijeka do kraja 18. stoljeća, odnosno prikazati njezino trajanje stoljećima te pri tome naglasiti doprinos onih njenih članova koji su se tijekom stoljećâ na bilo koji način istaknuli. Time je uvjetovana i njegova metodologija koja slijedi dvostruki pravac. On najprije pristupa analitički, pa govori o pojedincima u njihovu vremenu, a zatim sintetički obrađuje niz pojedinosti i pojedinih aspekata čime želi zaokružiti povijesnu sliku svoje Provincije od 13. stoljeća do svoga vremena.⁴⁴ *Recenzija* je uglavnom posvećena tematici Ilira i razvoju Čevapovićeva ilirskog konteksta. Svoju zaokruženu bilješku o Ilirima završio je primjedbom koja ukazuje na njegovu historiografsku namjeru. Za poznavanje srednjovjekovne povijesti franjevacâ kontinentalne Hrvatske važni su njegovi opisi samostana koje započinje onim u Našicama.

Historiografska vrijednost Čevapovićevih djela nalazi se u prvenstveno u rigoroznom korištenju provjerenog arhivskog gradiva. Podatke uvijek predstavlja točno i doslovno uvijek ih temeljeći na sačuvanom arhivskom materijalu. Čime nastoji dati preciznu i zaokruženu sliku franjevačke povijesti na hrvatskom kontinentu od dolaska franjevacâ u 13. stoljeću do kraja 18. stoljeća.

2.2. Historiografski radovi fra Euzebija Fermendžina

Veliki kroničar Reda i historiograf bio je Euzebije Fermendžin (1845. – 1897.),⁴⁵ član Kapistranske provincije. Fermendžin je

44 Usp. Rafo BOGIŠIĆ, Grgur Čevapović kao književni historičar, u: *Zbornik radova o fra Grguru Čevapoviću*, Osijek, 1990., str. 177.

45 Relevantni historiografsko-biografski izvori: Nekrolozi u: *Agramer Zeitung*, 72(1897.)145, str. 6; *Glasnik biskupija bosanske i sriemeske*, 25(1897.)12, str. 118; Rudolf HORVAT, *Katolički list*, 48(1897.)31, str. 243-245; B. INHOF, *Vienac*, 29(1897.)36, str. 580-582; M. IVANIŠEVIĆ, *Franjevački glasnik*, 11(1897.)14, str. 111-114; Tadija SMIČIKLAS, *Narodni list*, 36(1897.)52, str. 2; Tadija SMIČIKLAS, *Starohrvatska prosvjeta*, 3(1897.)2, str. 89-90; Tadija SMIČIKLAS, *Vienac*,

djelovao u vremenu kada se među hrvatskim povjesničarima probudilo zanimanje za dokumentiranom poviješću, odnosno traganje za povijesnim izvorima u 19. stoljeću. Sudjelovao je u koncipiranju i osmišljavanju *Diplomatičkog zbornika Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Na tome tragu treba promatrati i njegov velik interes za franjevačku povijest među južnoslavenskim narodima i izdavanje vrijednih povijesnih izvora o toj tematici. Fermendžin je u punom smislu riječi bio povjesničar i diplomatičar koristeći obilno kod pisanja svojih radova povijesne dokumente, kojima je pristupao kritički i diplomatički. Bio je vrstan poznavalac pomoćnih povijesnih znanosti, njihove teorije i prakse, koju je primjenjivao pri obradi svakog povijesnog izvora. Upravo njegovi radovi koji se bave poviješću franjevaca pokazuju izvrsno poznavanje diplomatike, paleografije, toponimije, toponomastike i arhivistike. Nakon njegove prerane smrti Fermendžinov provincijal fra Alojzije Tamas zapisao je u *Nekrologiju* kako je Fermendžin koristio svaki slobodan trenutak kako bi se bavio pisanim spomenicima, koje nije samo

29(1897.)27, str. 438; Tadija SMIČIKLAS, *Vienac*, 36(1897.), str. 580-582; Tadija SMIČIKLAS, *Ljetopis JAZU*, (1898.)12, str. 262-269; Miljenko HOLULEITNER, Život i rad o. Euzebija Fermendžina, u: *Corona*, (1957.)22, str. 158-168; Srećko MAJSTOROVIĆ, *O. Euzebije Fermendžin farnjevac, akademik, 1845. – 1897.*, Zagreb, 1978.; Ivan DAMIŠ, *La dimensione di cattolicità nelle ricerche di storia ecclesiastica degli Slavi meridionali di E. Fermendžin*, Čakovec, 1988.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Euzebije Fermendžin crkveni upravnik i povjesnik*, Zagreb, 1997.; *Zbornik sa znanstvenog skupa Život i djelo o. Euzebija Fermendžina*, Osijek, 1998.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002. Fermendžinova sklonost prema povijesti došla je do izražaja još za njegova studijskoga boravka u Beču kada je pohađao i predavanja iz povijesti Maxa Bündingera, a odlučno značenje imali su u tom pogledu njegov odlazak u Rim 1882. i rad na izdavanju Waddingovih *Annales Minorum*. Kao službenom povjesničaru Reda bilo mu je povjereno urediti, dopuniti i za tisak pripremiti 25. svezak te edicije. F. je do 1886. prikupio mnogo izvorne građe ne samo za povijest franjevaca nego i za opću crkvenu i političku povijest, poglavito balkanskih naroda. Podatke je prikupljao u samostanskim arhivima i bibliotekama po Italiji, Ugarskoj, Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni, Albaniji i Svetoj Zemlji te, posebice, u Arhivu Propagande u Rimu. God. 1886. predao je priređeni materijal u tisak te se uskoro pojavio svezak *Annales Minorum seu trium ordinum a S. Francisco institutorum ab anno MDCXXII. usque ad annum MDCXXII*, 25. Ad Claras Aquas (Quaracchi) prope Florentiam 1886. Potom je odlučio ponovno prirediti za tisak 20. svezak iste edicije, ali nije doživio njegovo objavljivanje. Za tisak je također priredio povijest austrijskih franjevaca P. Herzoga (*Cosmographia Franciscano-Austriacae Provinciae Sancti Bernardini Senensis eiusdemque conventuum omnium descriptio facta per fr. Placidum Herzog def. Anno MDCXXXII*. Analecta Franciscana, Quaracchi, 1885., 1) i izvješće o širenju kršćanstva u Meksiku u drugoj pol. XVI. st. (*Relatio quam Philippo catholico Hispaniarum Regi per modum Memorialis sive libelli supplicis exhibuit P. Fr. Ioannes de Santander Ord. Fratrum Minorum Commissarius Generalis Indiarum per manus A. R. P. F. Alphonsi de Benavides eiusdem Ordinis Custodis Provinciae Novi Mexico nec non S. Inquisit. Commissarii*. Quaracchi, 1895.).

iščitavao nego ih je oštrinom uma duboko pronicao. Kaže nadalje, kako ih je s velikom ljubavlju i brižljivošću iščitavao i tumačio.⁴⁶ Provincijal Tamas u svome *Nekrologiju* progovara i o Fermendžinovu istraživačkom radu. Piše kako su u zloj sudbini ovih naroda i ratnim stradanjima tijekom stoljećâ mnogi izvori nestali, a mnogi odneseni u druge zemlje kao ratni plijen. Fremendžin je, radeći na povijesti franjevačkog reda, prepisivao i obrađivao dokumente za povijest hrvatskog i rodnog bugarskoga naroda, obilazeći javne i privatne knjižnice. Navodi kako je radio u knjižnicama i arhivima u Napulju, u Vatikanskom tajnom arhivu, u Arhivu de Propaganda fide, u velikom broju mađarskih državnih i crkvenih arhiva, u austrijskim arhivima itd. Tamas dalje naglašava kako je od velike važnosti, što je i pokazatelj Fermendžinove historiografske zrelosti, to što je za svaki dokument bilježio odakle ga je uzeo, odnosno u kojem ga je arhivu pronašao.⁴⁷

Godine 1890. Fermendžin objavljuje svoj *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae*.⁴⁸ Riječ je o Ljetopisu ili Kronici Provincije Bosne Srebrene od godine 1339. do 1737. Sastavljen je od različitih isprava kojima se Fermendžin služio, a koje su zapravo kronike, rasprave i bilješke, što ih on navodi kronološkim redom. Osim povijesnih izvora koje je našao po knjižnicama i arhivima, uvelike se služio Arhivom de Propaganda fide. Na početku svoga djela on sam navodi kako je: *Ovaj Ljetopis redne države Bosanske reda sv. Franje (od godine 1339-1735) sastavljen iz raznih spomenika do sada većom stranom ne tiskanih. Ti spomenici su ili kronike ili pako druge manje isprave, razprave i bilješke...*⁴⁹ Zatim redom nabraja sve arhivske izvore i knjižnu građu koju je koristio kod sastavljanja *Chronicon*a. Osim arhiva samostana Kapistranske i Ladislavske provincije, obilno je koristio građu mađarskih arhiva, kako svjetovnih tako i crkvenih, uglavnom samostanskih, zatim arhive franjevačkog reda u Rimu, već spominjan Propagandin arhiv,

46 Arhiv Hrvatske franjevačke provincije Zagreb (dalje: AHFPZ), Nekrologij Alojzija Tamasa povodom smrti Euzebija Fermendžina od 30. VI. 1897.

47 AHFPZ, Nekrologij Alojzija Tamasa povodom smrti Euzebija Fermendžina od 30. VI. 1897.

48 Eusebius FERMENDŽIN, *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae ordinis sancti Francisci Seraphici*, u: *Starine JAZU*, 22(1890.), str. 1-67.

49 E. FERMENDŽIN, *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae*, str. 1.

ali i Vatikanski tajni arhiv i *Arkiv rimskog sbora*. Nakon popisa arhiva i arhivske građe donosi niz knjiga koje su i danas prvorazredni izvori za proučavanje rane povijesti franjevac kontinentalne Hrvatske.⁵⁰ Iako je u naslovu djela spomenuta Provincija Bosna Srebrena, Fermendžin donosi kronološke podatke i za druge franjevačke provincije i samostane u srednjem vijeku, napose za one koji se nalaze na prostoru kontinentalne Hrvatske, a koji su tijekom povijesti bili povezani s Bosnom Srebrenom ili Bosnom Hrvatskom od 1514. godine. Tu se mogu pronaći i podatci za samostane Provincije sv. Marije i opservantske vikarije, a kasnije Provincije Presvetog Spasitelja, u čijem su sastavu bili samostani sjeverozapadne Hrvatske, odnosno njezina istočnoga djela.

Godinu dana poslije izlazi drugo Fermendžinovo historiografsko djelo *Acta Bosnae*.⁵¹ Spisi za povijest Bosne, uglavnom crkveni kako navodi sam autor, sadrže pregled bosanske povijesti od 925. do 1752. godine. Sve što je u svoju zbirku dokumenata za povijest Bosne Fermendžin uvrstio, vjerno oslikava povijest Bosne, kako na crkvenom tako i na političkom planu.⁵² Uz crkvene i svjetovne ličnosti bosanske povijesti Fermendžin obrađuje i povijest franjevac na tome prostoru. Uzimajući u obzir da srednjovjekovna povijest bosanskih franjevac uvelike nadilazi granice srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, ovdje se mogu naći izvori za srednjovjekovnu povijest franjevac na području Slavonije i Podunavlja, zatim Like i Krbave, ali i zapadne Hrvatske. Najveći dio knjige obuhvaćaju dokumenti od 15. do 17. stoljeća prikupljeni u raznim arhivskim institucijama. U knjizi se velik broj spisa odnosi i na franjevce Bosne Hrvatske, odnosno kasnije Provincije sv. Križa, čiji su franjevci u početku bili usko povezani s Provincijom Bosnom Srebrenom, čime je Fermendžin donio opsežno gradivo za proučavanje franjevačke povijesti zapadne i sjeverozapadne Hrvatske u kasnom srednjem vijeku. Svaki povijesni izvor obrađen je metodom izdavanja dokume-

50 Usp. E. FERMENDŽIN, *Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae*, str. 1-6.

51 Eusebius FERMENDŽIN, *Acta Bosnae potissimum ec ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925. usque ad annum 1752.*, u: *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, Zagrabiae, 1892., pp. I-II+1-613.

52 Josip BARBARIĆ, *Fermendžinovi objavljeni izvori za povijest nekih južnoslavenskih naroda*, u: *Zbornik sa znanstvenog skupa Život i djelo o. Euzebija Fermendžina*, Osijek, 1998., str. 137.

nata s kraja 19. stoljeća. Većina od 1520 dokumenata objavljena je cjelovito, dok su neki samo u registama. Posebnu zahvalu Fermendžin je uputio Franji Račkom što mu je pomogao savjetom i dao mu neke dokumente koje je unio u *Acta Bosnae*.⁵³

Fermendžinova treća zbirka dokumenata *Acta Croatiae potissimum ecclesiastica* ostala je neobjavljena. Djelo je bilo pripravljeno i predano Akademiji za objavljivanje, ali do toga nikada nije došlo. Zbirka sadrži velik broj neobjavljenih dokumenata o franjevcima na području Hrvatske, osobito sjeverne, sjeverozapadne i zapadne Hrvatske. Sadrži izvore od 1239. do 1807. godine koje je Fermendžin sabrao po različitim arhivskim ustanovama u Hrvatskoj i izvan nje, osobito u Ugarskoj i Italiji.⁵⁴

2.3. Srednjovjekovna povijest kontinentalnih franjevaca u djelima fra Vjenceslava Mije Batinića

Vjenceslav Mijo Batinić (1846. – 1921.),⁵⁵ franjevac Provincije Bosne Srebrene, bavio se proučavanjem narodne i crkvene povijesti, osobito povijesti bosanskih franjevaca na širokom području koje je u prošlosti pokrivala Bosna Srebrena. Njegovo pisanje odlikuje se psihološkom pragmatikom i apologetikom, pristupa više kronološki nego sintetički. Svoju povijest franjevaca Bosne Srebrene piše na temelju arhivske građe, ali i djela koja su već ranije koristili franjevački historiografi. Od njegovih radova za povijest franjevaca kontinentalne Hrvatske najvažnije je *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vijekova njihova boravka*.⁵⁶ Za sred-

53 E. FERMEĐŽIN, *Acta Bosnae potissimum*, str. 1-2.

54 Usp. Vatroslav FRKIN, *Acta Croatiae*, u: *Zbornik sa znanstvenog skupa Život i djelo o. Euzebija Fermendžina*, Osijek, 1998., str. 187-192.

55 Relevantni historiografsko-biografski izvori: J. VLADIĆ, O. fra Mijo Vjenceslav Batinić, u: *Naša misao*, 30(1916.) 9/10, str. 130-132; Julijan JELENIĆ, Batinić fra Mijo Vjenceslav, u: *Ljetopis JAZU*, 36(1922.), str. 98-106; Julijan JELENIĆ, *Bio-bibliografija franjevaca Bosne Srebreničke*, Zagreb, 1925., str. 34-43; M. VEŠERA, Fra Mijo Vjenceslav Batinić (1846-1921), u: *Nova ete vetera*, 31(1981.)1/2, str. 241-266; Anto Slavko KOVAČIĆ, *Bibliografija franjevaca Bosne Srebrene*, Sarajevo, 1991.; Anđelko BARUN, *Svjedoci i učitelji*, Sarajevo – Zagreb, 2003.; Miro VRGOČ, *Duhovni stupovi Bosne Srebrene*, Sarajevo – Zagreb, 2007.; Anto Slavko KOVAČIĆ, Mijo Vjenceslav Batinić, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 46-47.

56 Djelo je izašlo u tri sveska u razdoblju od 1881. do 1887. godine: Vjenceslav Mijo BATINIĆ, *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vijekova njihova boravka*, 1., Zagreb, 1881.; Vjenceslav Mijo BATINIĆ, *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vijekova*

njovjekovnu povijest franjevacu zapadne i istočne Hrvatske važno poglavlje jest *Širenje i uspjesi franjevacu*⁵⁷ gdje se opisuje širenje franjevacu Bosanske vikarije na prostore izvan granica bosanske države, među kojima je istaknut samostan u Modrušu. Na istom tragu nastavlja govoriti i u narednom poglavlju, gdje opisuje širenje opservantivizma iz Bosne na područje ugarskih provincija, među kojima su se nalazili samostani sjeverozapadne i istočne Hrvatske, te opisuje podjelu na konventualce i opservante.⁵⁸ Svezak završava govorom o predosmanlijskom širenju Vikarije na prostore izvan granica srednjovjekovne Bosne, uglavnom na prostor Hrvatskog Kraljevstva te i on donosi podatke koje preuzima od Waddinga o podjeli Bosanske vikarije na kustodije 1506. godine.⁵⁹ Batinić u prvome redu piše povijest bosanskih franjevacu dotičući se krajeva izvan granica srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva samo u onoj mjeri ukoliko je to vezano uz povijest franjevacu Bosne Srebrene. No i to je jedan od izvora za poznavanje srednjovjekovne povijesti franjevacu zapadne Hrvatske, odnosno Like, Krbave i Slavonije, gdje bosanski franjevci uz papinske povlastice osnivaju svoje samostane.

3. Crkvena historiografija 20. i 21. stoljeća o kontinentalnim franjevcima u srednjem vijeku

Crkvena historiografija 20. i 21. stoljeća o srednjovjekovnoj povijesti franjevacu donosi male pomake, uglavnom se svi autori pozivaju na već ranije autore i djela koja su oni koristili. No ovo je ujedno i vrijeme kada se srednjovjekovna povijest kontinentalnih franjevacu bolje kontekstualizira. U ovome razdoblju nastaje veći broj važnijih znanstvenih djela koja su nezaobilazni izvori za poznavanje toga razdoblja franjevačke povijesti zapadne, sjeverne i istočne Hrvatske.

njihova boravka, 2., Zagreb, 1883.; Vjenceslav Mijo BATINIĆ, *Djelovanje franjevacu u Bosni i Hercegovini za prvih šest vijekova njihova boravka*, 3., Zagreb, 1887.

57 V. M. BATINIĆ, *Djelovanje franjevacu u Bosni i Hercegovini za prvih šest vijekova njihova boravka*, sv. 1., str. 46-76.

58 *Isto*, str. 77-96.

59 Usp. V. M. BATINIĆ, *Djelovanje franjevacu u Bosni i Hercegovini za prvih šest vijekova njihova boravka*, sv. 1., str. 152-153; Luca WADDINGUS, *Annales minorum*, Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1932., IX., str. 291-294.

3.1. *Historiografski radovi fra Paškala Cvekana*

Paškal Cvekan (1913. – 1998.),⁶⁰ franjevac Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, ostavio je impozantan opus historiografskih radova koji obrađuju povijesnu i kulturnu baštinu franjevac provincije kojoj je pripadao. Njegove monografije o franjevačkim samostanima kontinentalne Hrvatske prikazuju nastanak i razvoj pojedinih samostana i njihovo djelovanje, a ujedno donosi i prve sustavne popise njihova kulturno-umjetničkog blaga. Cvekan je obradio sve samostane kontinentalne provincije, ali ćemo ovdje izdvojiti samo one koji svoju povijest započinju u srednjem vijeku. Prvi od tih samostana jest onaj u Virovitici.⁶¹ U drugom djelu knjige autor piše o franjevcima u tome gradu stavljajući njihov dolazak u kontekst ondašnjih društveno-političkih i vjerskih prilika i svoje istraživanje započinje povijesno sigurnom činjenicom kako su franjevci ovdje imali samostan već 1280. godine. Nakon toga, na temelju sačuvane arhivske građe i već ranije spominjanih izvora, Cvekan daje uvid u povijest franjevačke prisutnosti u Virovitici od 13. stoljeća do 1552. godine.⁶² Slijedi monografija o franjevcima u Varaždinu⁶³ gdje autor na isti način, na temelju arhivske građe i kritike historiografskih izvora ranijih stoljeća, predstavlja povijest dolaska franjevac u Varaždin, što on smješta u vrijeme vladavine kralja Bele IV., oko 1239. godine. Nadalje na još nekoliko stranica donosi sve njemu poznate izvore za varaždinski samostan u srednjem vijeku.⁶⁴

Nakon godinu dana slijedi povijest franjevac u Kloštar Ivaniću.⁶⁵ Prema podacima koje donose Fermendžin i Wadding, a preuzima Cvekan, samostan u Kloštar Ivaniću osnovali su početkom 16. stoljeća franjevci opservantske Ugarske vikarije Presvetog Spa-

60 Relevantni historiografsko-biografski izvori: Franjo Emanuel HOŠKO, Službenik riječi o. Paškal Cvekan, u: *Obavijesti Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, 51(1998.), str. 305-311; Franjo Emanuel HOŠKO, Paškal Vjekoslav Cvekan, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 110-111.

61 Paškal CVEKAN, *Virovitica i franjevci*, Zagreb, 1977.

62 P. CVEKAN, *Virovitica i franjevci*, str. 59-65.

63 Paškal CVEKAN, *Djelovanje franjevac u Varaždinu*, Zagreb, 1978.

64 P. CVEKAN, *Djelovanje franjevac u Varaždinu*, str. 40-53.

65 Paškal CVEKAN, *Franjevci u Ivaniću*, Kloštar Ivanić, 1979.

sitelja. Franjevce je u Ivanić doveo zagrebački biskup Luka Baratin (1500. – 1510.), o čemu nam svjedoči Ivan Krstitelj Tkalčić koji u svome djelu *Series episcoporum zagrabiensium* navodi kako je spomenuti biskup u Ivaniću *utemeljio samostan Manjoj braći sv. Franje od opsluživanja*.⁶⁶ Biskup Luka Baratin bio je podrijetlom Mađar i za zagrebačkog je biskupa premješten kao čanadski biskup. Na području Čanadske biskupije Ugarska je opservantska vikarija početkom 16. stoljeća imala više samostana tako da je biskup po dolasku u novu biskupiju doveo franjevce iz te Vikarije. Biskupov grb i danas se nalazi na ulaznim vratima u samostansku crkvu sv. Ivana Krstitelja, s upisanom godinom 1508. Kao što je vidljivo, područje današnjeg Kloštar Ivanića bilo je u razvijenom srednjem vijeku posjed zagrebačkog biskupa.⁶⁷

Od srednjovjekovnih samostana kontinentalne Hrvatske obrađen je i samostan u Našicama⁶⁸ gdje autor, kao i ranije, koristi starije izvore, osobito Waddinga, Gonzagu i Huebera, kako bi odredio vrijeme dolaska franjevaca i utemeljenja samostana.⁶⁹ Nadalje sam kaže da je o djelovanju franjevaca u 14. i 15. stoljeću zbog nedostatka izvora gotovo nemoguće pisati, stoga on na temelju različitih izvora govori o povijesnom kontekstu u kojem su se nalazili našički franjevci u kasnom srednjem vijeku, osobito se bavi pitanjem odnosa opservanata i konventualaca.⁷⁰ Nova monografija izašla je odmah sljedeće, 1982., godine i bila je posvećena franjevcima u Kostajnici.⁷¹ I ona je napisana po istom načelu koje je autor koristio kod pisanja ranijih radova. Prvo donosi znanstvenu analizu dolaska franjevaca u Kostajnicu, a zatim na temelju relevantnih izvora pokušava utvrditi vrijeme dolaska i podizanja samostana te na isti način prikazati njihovo djelovanje tijekom srednjega vijeka. Slijedi knjiga o nekadašnjem samostanu u Velikoj⁷² koji su izgradili bosanski

66 *Monasterium in Ivanitch fratribus b. Francisci minoris observanti fundavit*, u: Ivan Krstitelj TKALČIĆ, *Series episcoporum zagrabiensium*, Zagreb, 1893., str. 12.

67 Usp. Daniel PATAFTA, Franjevci na području sisačke biskupije od 13. do 20. stoljeća, u: *Antiquam fidem*, Zagreb, 2011., str. 231-254.

68 Paškal CVEKAN, *Franjevci u Abinim Našicama*, Našice, 1981.

69 Usp. P. CVEKAN, *Franjevci u Abinim Našicama*, str. 33-35.

70 *Isto*, str. 35-37.

71 Paškal CVEKAN, *Kostajnica i franjevci*, Kostajnica, 1982.

72 Paškal CVEKAN, *Velika i njena bogata prošlost*, Velika, 1982.

franjevci. Iako postoje indicije da je samostan osnovan u 14. ili 15. stoljeću, Cvekan na temelju kritike izvora njegovo osnivanje smješta u 1575. godinu.⁷³ Iz tog razloga podataka o srednjem vijeku gotovo ni nema. Isto vrijedi i za sljedeću Cvekanovu knjigu o požeškim franjevcima.⁷⁴ Nakon uvoda o dolasku franjevacu i utemeljenju samostana u 13. stoljeću, na temelju analize izvora autor zaključuje kako se o franjevcima u Požegi od 1285. do osmanske vladavine ne zna ništa osim da je franjevački samostan djelovao cijelo 14. i 15. stoljeće.⁷⁵ Slijedi monografija o Trsatskom svetištu i franjevcima.⁷⁶ Ovo je ujedno Cvekanova najopširnija monografija zbog velikog broja izvora koji su sačuvani o Trsatskom svetištu. Obilno korištenje izvorne građe omogućilo mu je napisati dobar pregled povijesti Svetišta i franjevacu, tako da i za srednjovjekovno razdoblje donosi dosta činjenica, iako su one već od ranije poznate iz drugih izvora. Godine 1986. napisao je povijest još jednog samostana koji svoje početke ima u srednjem vijeku, a to je iločki samostan.⁷⁷ Cvekan dolazi do zaključka, uvijek na temelju izvora, da franjevci u Iloku imaju samostan već 1344. godine. Zatim donosi niz podataka o srednjovjekovnom iločkom samostanu i gospodarima Iloka knezovima Iločkim koji su bili usko povezani sa samostanom cijelo vrijeme njihove vladavine tim krajem.⁷⁸ Cvekan iznimno veliku pozornost poklanja još jednoj temi franjevačkog srednjeg vijeka, a to je život i djelovanje sv. Ivana Kapistranskog koji 1456. preminuo u iločkom samostanu.⁷⁹

Historiografski vrijedna monografija posvećena je franjevcima u Koprivnici.⁸⁰ Ovdje autor piše o okolnostima dolaska franjevacu u Koprivnicu krajem 13. stoljeća. Također se služi kritikom izvora na temelju čega zatim donosi zaključke kojima osvjetljava okolnosti najranije povijesti koprivničkih franjevacu. Razdoblju srednjega vi-

73 P. CVEKAN, *Velika i njena bogata prošlost*, str. 24-31.

74 Paškal CVEKAN, *Franjevci u Požegi*, Slavonska Požega, 1983.

75 P. CVEKAN, *Franjevci u Požegi*, str. 49.

76 Paškal CVEKAN, *Trsatsko svetište Majke Milosti i franjevci njezini čuvari*, Trsat, 1985.

77 Paškal CVEKAN, *Franjevci u Iloku*, Ilok, 1986.

78 P. CVEKAN, *Franjevci u Iloku*, str. 65-70.

79 *Isto*, str. 70-92.

80 Paškal CVEKAN, *Koprivnica i franjevci*, Koprivnica, 1989.

jeka ovdje je posvećeno relativno više prostora nego u ranijim Cvekanovim monografijama čemu je razlog veći broj sačuvane građe iz toga perioda. Osim toga, on u cijelosti donosi neke izvore važne za franjevačku prisutnost na području Podravine u srednjem vijeku. Na tom tragu nastalo je i njegovo sljedeće djelo *Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog*.⁸¹ Cvekan vrlo detaljno obrađuje prisutnost franjevaca u srednjovjekovnom Gorobonuku te, pozivajući se na velik broj različitih srednjovjekovnih izvora, kao godinu utemeljenja samostana uzima 1292. godinu. Također navodi kako su franjevci do 1552. boravili u Gorbonuku, koji je bio šesti samostan Zagrebačke kustodije Ugarske provincije.⁸² Osim podataka o franjevcima u Gorbonuku, autor donosi brojne podatke vrijedne za poznavanje srednjovjekovne povijesti franjevaca Zagrebačke kustodije koja se nalazila u sastavu Provincije sv. Marije.

Godinu dana prije Gorobonuka izašla je Cvekanova monografija o kaptolskim franjevcima.⁸³ Srednjovjekovnom razdoblju povijesti ovoga samostana posvećeno je dosta prostora u knjizi. Cvekan polazi od predaje o boravku sv. Franje Asiškog u Zagrebu, zatim piše o Zagrebačkoj kustodiji Ugarske provincije sv. Marije i donosi velik broj podataka o franjevačkim samostanima te kustodije u srednjem vijeku. Osnivanje samostana Cvekan smješta u 1222. godinu i piše o povijesnoj opravdanosti njegova osnivanja.⁸⁴

Iako Paškal Cvekan nije bio školovan povjesničar, njegova djela imaju historiografsku vrijednost i danas predstavljaju polaznu točku za proučavanje povijesti franjevaca i franjevačkih samostana na području kontinentalne Hrvatske. Bez obzira na to što Cvekan kod pisanja svojih radova nije koristio suvremenu historiografsku metodologiju, što se osobito očituje kod navođenja izvora, ipak je vrijednost tih djela u tome što su ona nastala kao plod kritike i komparacije izvora i njihova tumačenja.

81 Paškal CVEKAN, *Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog*, Virovitica, 1991.

82 P. CVEKAN, *Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog*, str. 26.

83 Paškal CVEKAN, *Kaptolski franjevci*, Zagreb, 1990.

84 P. CVEKAN, *Kaptolski franjevci*, str. 20-37.

3.2. Franjo Emanuel Hoško – suvremeni pristup srednjovjekovnoj historiografiji kontinentalnih franjevaca

Franjo Emanuel Hoško (1940.), povjesničar i franjevac Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, započeo je prije više od četiri desetljeća svoj historiografski rad istražujući povijest franjevaca na području od Trsata do Dunava. Napisao je i objavio više crkveno-povijesnih knjiga koje su najvećim djelom usredotočene na studij jozefinizma u Crkvi u Hrvata, odnosno na jozefinistički društveni i crkveni sustav koji je pripremio mjesto liberalizmu u 19. stoljeću. Hoško je prvi kontinentalni franjevac koji je franjevačkoj historiografiji pristupio na suvremen historiografski način. Najbolje se to očituje u njegovoj trilogiji, knjigama u kojima je dao pregled franjevačke povijesti u kontinentalnoj Hrvatskoj, pastoralnom služnji franjevaca na tom prostoru i o franjevačkim visokim filozofskim i teološkim školama na tome području.⁸⁵ Iako pretežu teme vezane uz novovjekovnu povijest kontinentalnih franjevaca, autor se u sva tri djela dotiče i kasnosrednjovjekovne povijesti franjevaca toga djela Hrvatske dajući izvrsnu sintezu i kontekstualizaciju povijesti franjevaca od 13. do početka 16. stoljeća, čime su ovi radovi nezaobilazni za proučavanje rane povijesti franjevaca na hrvatskom tlu.

Prva knjiga trilogije⁸⁶ sastoji se od devet poglavlja, od kojih su dva uvodna. Uvod knjige važan je za razumijevanje franjevačkog poslanja u kontinentalnoj Hrvatskoj jer autor razlaže vlastitosti franjevačkog služenja. Zatim daje pregled povijesnih osobitosti kontinentalnih franjevaca gdje, između ostaloga, daje izvrsnu sintezu franjevaca istoka i zapada kopnene Hrvatske u kasnom srednjem vijeku. Pritom ističe vlastitosti hrvatskog franjevaštva u kontekstu povijesnih uvjetovanosti. Franjevačko djelovanje u srednjem vijeku usredotočio je na djelovanje i ustrojstvo u Slavoniji i Podunavlju u vrijeme smrti sv. Ivana Kapistrana (1456.), s osobitim naglaskom na opservantski pokret i konventualizam. Druga rasprava o franjevačkom srednjovjekovlju vezana je uz širenje opservantizma Bosne

85 Više o Hoškovoju trilogiji u: Josip BARBARIĆ, Hoškova trilogija o franjevcima u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: *Tkalčić*, 6(2002.), str. 571-581; Josip BARBARIĆ, Od recenzije do recenzije, u: *Zbornik Franje Emanuela Hoška – Tkivo kulture*, Rijeka, 2006., str. 25-42.

86 Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Zagreb, 2000.

Srebrene na područja izvan granica srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, odnosno na hrvatsko tlo, i nastavak te tradicije kroz Provinciju Bosnu Hrvatsku, odnosno kasnije Provinciju sv. Križa. Godinu dana nakon prve knjige uslijedila je i druga⁸⁷ u kojoj Hoško progovara o služenju i poslanju franjevacu u okviru crkvenoga poslanja kao jednoj od bitnih oznaka hrvatskog franjevaštva. Knjiga daje pregledan i jasan uvid u apostolat i pastoralno djelovanje franjevacu tijekom stoljećâ na području kopnene Hrvatske. U uvodnom je poglavlju jedna od tema i služenje u razdoblju visokog srednjeg vijeka prvim franjevcima među Hrvatima, njihovu djelovanju i traženju vlastita identiteta u služenju Crkvi u Hrvata. Posljednja knjiga trilogije⁸⁸ bavi se pregledom franjevačkog školstva kontinentalne Hrvatske do 18. stoljeća. U ovome se dijelu srednjovjekovne teme spominju samo sporadično jer konkretnijih izvora o obrazovnim institucijama franjevacu kontinentalne Hrvatske nema do 16. stoljeća.

Hoško je tijekom svoje duge znanstvene aktivnosti napisao i veći broj samostalnih članaka koji su objavljeni u različitim znanstvenim časopisima ili zbornicima radova. Jedan manji dio njih bavi se i srednjovjekovnom poviješću franjevacu kopnene Hrvatske. Tako piše o povijesti Trsatskog svetišta u knjizi Radmile Matejčić o Trsatskom svetištu.⁸⁹ Ovdje autor na temelju kritike izvora i kontekstualizacije povijesnih prilika donosi znanstveni uvid u ključne povijesne predaje Trsatskog svetišta i njegovih čuvara – franjevacu. Trsatskom svetištu Hoško će se vraćati više puta u svojim radovima. Godine 2004. iz tiska će izaći njegova knjiga o trsatskim franjevcima⁹⁰ u kojoj u prvom poglavlju obrađuje pitanje Nazaretske kućice u znanstvenom vidu te na isti način i pitanje podrijetla slike Majke Božje Trsatske. Hoško je u knjizi obradio, preko likova poznatih i zaslužnih franjevacu od kasnog srednjeg vijeka do početka 21. stoljeća, povijest Svetišta. Upravo putem života i djelovanja trsatskih franjevacu autor obrađuje i srednjovjekovnu povijest Trsatskog sve-

87 Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2001.

88 Franjo Emanuel HOŠKO, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.

89 Franjo Emanuel HOŠKO, Splet predaje i povijesti na Trsatu, u: Radmila MATEJČIĆ, *Crkva Gospe Trsatske i franjevački samostan*, Rijeka, 1991., str. XII-XI.

90 Emanuel HOŠKO, *Trsatski franjevci*, Rijeka, 2004.

tišta i trsatskih franjevaca. Povijesti Trsatskog svetišta i franjevaca, njegovih čuvara, vraća se i u monografiji *Svetište Majke Božje na Trsatu*.⁹¹

Povijesno društvo Rijeka objavit će zbornik radova koje je Hoško napisao vezano uz povijest zapadne Hrvatske.⁹² Djelo je zbir Hoškovih radova koji obuhvaćaju teme od kasnog srednjeg vijeka, preko novovjekovnih zbivanja do osvrta na suvremenu historiografiju.

Među Hoškova djela o srednjovjekovnoj povijesti franjevaca kontinentalne Hrvatske možemo ubrojiti i njegov rad o franjevcima u Đakovu⁹³ gdje u prvome djelu, odnosno u prvom razdoblju franjevačke povijesti u Đakovu, govori o razdoblju kasnoga srednjeg vijeka. Tu obrađuje povijest franjevaca od osnutka samostana 1347. do njegova spaljivanja od strane kalvina 1551. godine. Ovdje se ne ograničava samo na Đakovo i njegove franjevce u srednjem vijeku nego pregledno opisuje nastanak i drugih samostana Bosne Srebrene na prostoru srednjovjekovne Slavonije i Podunavlja. Baveći se poviješću franjevaca na području svoje Provincije, piše i rad o prošlosti franjevaca u Kostajnici⁹⁴ gdje se, između ostaloga, bavi i srednjovjekovnom poviješću kostajničkih franjevaca. Prigodom obilježavanja 800. obljetnice osnivanja Krbavske biskupije piše rad o franjevcima na tome području.⁹⁵ Ovaj se rad u potpunosti bavi srednjovjekovnom poviješću širenja franjevaca na području Krbave, no autor pritom ne staje na pukoj faktografiji nego pregledno i precizno kontekstualizira dolazak franjevaca na područje srednjovjekovne Frankopanske državine, obuhvaćajući sve bitne čimbenike vezane uz njihov dolazak i širenje. Hoško je napisao i historiografsku raspravu o sv.

91 Franjo Emanuel HOŠKO, Sedam stoljeća Trsatskog svetišta, u: *Svetište Majke Božje na Trsatu*, Rijeka, 2003., 47-94; Franjo Emanuel HOŠKO, Pet i pol stoljeća franjevačkog služenja Gospi Trsatskoj, u: *Svetište Majke Božje na Trsatu*, Rijeka, 2003., str. 95-100.

92 Franjo Emanuel HOŠKO, *Zapadnohrvatske povijesne teme*, Rijeka, 2009.

93 Emanuel HOŠKO, Višestoljetno djelovanje franjevaca u Đakovu, u: *Diakovensia*, 3(1995.)1, str. 373-394. Rasprava je kasnije objavljena i u: Franjo Emanuel HOŠKO, *Slavonska franjevačka ishodišta*, Zagreb, 2011., str. 186-206.

94 Franjo Emanuel HOŠKO, Presudna razdoblja u višestoljetnoj povijesti kostajničkih franjevaca, u: *Hrvatska Kostajnica, 1240.-2000.*, Hrvatska Kostajnica, 2002., str. 155-162.

95 Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevci u Krbavskoj biskupiji, u: *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Zagreb, 1988., str. 83-94.

Ivanu Kapistranskom čije je štovanje snažno utemeljeno u svijesti kontinentalnih franjevacâ.⁹⁶ Između ostalog, obradio je njegovo rano štovanje, u srednjem vijeku, biografske izvore i razvoj kulta tijekom stoljeća. U svome radu o povijesti osječkih franjevacâ nastojao je dokazati kako franjevci u srednjem vijeku nisu bili u Osijeku,⁹⁷ gdje ponovno do izražaja dolazi autorovo široko poznavanje općecrkvene povijesti i povijesti franjevaštva na hrvatskom prostoru. Zatim treba spomenuti i rad o apostolskom djelovanju našičkih franjevacâ⁹⁸ gdje se prvi dio odnosi na srednjovjekovno razdoblje.

Općom poviješću kontinentalnih franjevacâ bavio se i u radovima izašlim u *Šematizmu* iz 1992. godine. Ovdje je objavio rad na temu pastoralnog djelovanja u prošlosti i apostolskom služenju u današnjici gdje se jednim djelom dotiče i srednjovjekovne povijesti franjevačkog djelovanja na području kopnene Hrvatske.⁹⁹ Izvrstan rad koji daje dobar pregled prošlosti kontinentalnih franjevacâ u srednjem vijeku jest članak *Franjevci u Srijemu, Slavoniji i Bačkoj potkraj srednjeg vijeka*.¹⁰⁰ Ovdje se autor ne zadržava samo na spomenutom razdoblju nego daje presjek franjevačkog kontinuiteta na tim područjima od 13. stoljeća do početka 16. stoljeća. Ovome nizu treba pridodati i rad koji je napisao zajedno s Vitomirom Belajem i fra Bonaventurom Dudom povodom 100. obljetnice osnutka Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, *Zatočenici Gesla "Mir i dobro"*.¹⁰¹ Ovdje je u prvome dijelu rada opisan ideal i baština sv. Franje Asiškoga koje su hrvatski franjevci stoljećima slijedili, zatim dolazak franjevacâ na hrvatsko tlo u srednjem vijeku i organi-

96 Franjo Emanuel HOŠKO, Sv. Ivan Kapistran u hrvatskoj franjevačkoj tradiciji, u: Hermenegildo HERMAN, *Kristov borac. Lik i djelo sv. Ivana Kapistranskoga*, Zagreb, 2006., str. 333-358. Rasprava je kasnije objavljena i u: Franjo Emanuel HOŠKO, *Slavonska franjevačka ishodišta*, Zagreb, 2011., str. 45-64.

97 Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevci u srednjem vijeku nisu bili u Osijeku, u: Franjo Emanuel HOŠKO, *Slavonska franjevačka ishodišta*, Zagreb, 2011., str. 65-72.

98 Franjo Emanuel HOŠKO, Višestoljetni rad našičkih franjevacâ, u: *Slavonska franjevačka ishodišta*, Zagreb, 2011., str. 85-103.

99 Emanuel HOŠKO, Pastoralno djelovanje u prošlosti i sadašnje apostolsko služenje, u: *Franjevci Provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 1992., str. 44-48.

100 Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevci u Srijemu, Slavoniji i Bačkoj potkraj srednjeg vijeka, u: *Croatica christiana periodica*, 11(1989.)19, str. 116-130.

101 Vitomir BELAJ – Bonaventura DUDA – Emanuel HOŠKO, Zatočenici gesla "Mir i dobro," u: *Mir i dobro. Umjetničko i kulturno nasljeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2002., str. 9-30.

ziranje njihovih upravnih jedinica, slijedi govor o bosanskoj misiji u 14. i 15. stoljeću, a završava osmanskim osvajanjima, podjelom Bosanske vikarije 1514. godine i propašću franjevaštva u kontinentalnoj hrvatskoj u 16. stoljeću. Još jednom Hoško se bavi apostolatom i poslanjem franjevaca kontinentalne Hrvatske u istom zborniku, gdje u početnom dijelu rada govori i o srednjem vijeku.¹⁰² Istom temom bavi se i u monografiji koja je izašla povodom izložbe *Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije*.¹⁰³ I ovdje se na početku rasprave bavi franjevačkim poslanjem u srednjem vijeku.

Iako se Hoško sporadično bavio srednjovjekovnom poviješću kontinentalnih franjevaca, vrijednost njegovih radova jest u tome što su njegova istraživanja prvenstveno utemeljena na arhivskim vreli- ma koja je desetljećima skupljao u domovini i izvan nje, osobito u Beču, Budimpešti i Rimu. Koristeći i relevantnu literaturu, osobito austrijsku, talijansku i slovensku, šire sagledava i uspješno obrazla- že povijest hrvatskih franjevaca u kontekstu europskih i općecrkve- nih zbivanja otkrivajući mnoge globalne uzroke i procese koji su se odrazili na lokalnu povijest kontinentalnih franjevaca. Upravo je metodološki pristup i način izlaganja povijesnih događanja, činjenica i osoba ono što Hoška čini suvremenim historiografom franjevač- ke povijesti u Hrvatskoj.

3.3. Pojedinačni radovi

Početkom 20. stoljeća veći broj znanstvenih radova izdaje bosanski franjevac Julijan Jelenić (1877. – 1931.).¹⁰⁴ Proučavao je

102 Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevačko apostolsko djelovanje u kontinentalnoj Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti, u: *Mir i dobro. Umjetničko i kulturno nasljeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2002., str. 43-64.

103 Franjo Emanuel HOŠKO, Franjevci u Slavoniji: vjerska, prosvjetna i kulturna misija, u: *Slavonija, Baranja i Srijem. Vrela europske civilizacije*, Zagreb, 2009., str. 315-334. Rasprava je kasnije objavljena i u: Franjo Emanuel HOŠKO, *Slavonska franjevačka ishodišta*, Zagreb, 2011., str. 11-42.

104 Relevantni historiografsko-biografski izvori: S. BLAŽEKOVIĆ, Dr. Fra Julijan Jelenić, u: *Hrvatska prosvjeta*, 6(1919.), str. 185-190; Nekrolozi: *Hrvatska straža*, 3(1931.)177, str. 4; *Jutarnji list*, 20(1931.)7009, str. 6; *Katolički list*, 82(1931.)33, str. 401-404; *Obzor*, 72(1931.)179, str. 3; *Vrhbosna*, 45(1931.)7/8, str. 120; *Croatia sacra*, 2(1932.)2, str. 150-151; *Kalendar sv. Ante*, 7(1932.), str. 145; Ćiril IVEKOVIĆ, *Godišnjak Univerziteta Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu*, 1929/30. – 1932/33., str. 5-15; Petar GRGEC, *Hrvatska straža*, 3(1931.)181, str. 4; Andrija ŽIVKOVIĆ, *Bogoslovska smotra*, 19(1931.)VII/93, str. 219-220; Hamdija KREŠEVLJAKOVIĆ, Dva Bošnja-

uglavnom crkvenu povijest, napose povijest franjevačkog reda na širem području nekadašnje Bosanske vikarije. Objavio je više od 300 studija, članaka, rasprava, prikaza, osvrti, nekrologa i poučnih tekstova. Veliku pozornost obraćao je izvornom gradivu, osobito onome nastalom u franjevačkim samostanima, a neke je od tih izvora priredio za objavljivanje. Njegovo najvažnije djelo iz prošlosti Provincije Bosne Srebrene jest *Kultura i bosanski franjevci*, napisano u dva sveska.¹⁰⁵ Za povijest kontinentalnih franjevaca u srednjem vijeku važan je prvi svezak, osobito dio koji obuhvaća razdoblje od 1340., kada su franjevci organizirali Bosansku vikariju, do 1463., odnosno pada Bosne pod Osmanlije. U ovome dijelu autor donosi niz podataka za pojedine samostane te vikarije koji su osnovani na tlu Hrvatske, kao što su Krbava, Modruš i Đakovo. Drugi dio, posebno njegov početak, bavi se razdobljem od 1463. do 1780. godine. Ovdje Jelenić piše i o nekim samostanima zapadne Hrvatske, kao što je Trsat, te o dolasku franjevaca na Trsat, zatim o podjeli Bosanske vikarije 1514. godine, ali spominje i osmanska osvajanja i propadanja samostana u Grebenu, Đakovu, Požegi, Našicama, Pešti, Budimu, Alšanu i dr.

Hercegovački franjevac Dominik Mandić (1889. – 1973.)¹⁰⁶ objavio je nekoliko knjiga povijesne tematike, od kojih je za povijest

ka povjesničara, u: *Narodna starina*, 10(1931.)26, str. 273-277; *Spomenica Franjevačke klasične gimnazije u Visokom*, Beograd, 1932., 75-83, 187-191; Rastislav DRLJIĆ, Refleksije o životu i radu dra fra Julijana Jelenića, u: *Dobri Pastir*, 23(1973)1/4, str. 303-306; Srećko DŽAJA, Povijesno-kulturne odrednice Jelenićevih doprinosa jezičnoj i književnoj baštini Bosne i Hercegovine (s bibliografijom), u: *Godišnjak Instituta za jezik i književnost u Sarajevu*, 3-4(1974-75.), str. 183-195; Marko KARAMATIĆ, Povijesno-kulturni okviri Jelenićeve historiografije i njegovi pogledi na neke probleme tadanjeg vremena, u: *Jukić*, 5-6(1975-76.), str. 140-147; Marko KARAMATIĆ, Fra Julijan Jelenić – život i djelo, u: Julijan JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, I., Sarajevo, 1990., str. V-XXVIII; Dubravko LOVRENOVIĆ, Fra Julijan Jelenić, Kultura i bosanski franjevci, u: *Bosna Franciscana*, 10(2002.)17, str. 236-243; *Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa "Život i djelo dr. fra Julijana Jelenića"*, Zagreb, 2008.; Anto Slavko KOVAČIĆ, Julijan Jelenić, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 263-264.

105 Julijan JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, I., Sarajevo, 1912.; Julijan JELENIĆ, *Kultura i bosanski franjevci*, II., Sarajevo, 1915. Djela su 1990. u cijelosti ponovno objavljena.

106 Relevantni historiografsko-biografski izvori: Bazilije S. PANDŽIĆ, Život i pisana djela O. Dominika Mandića, u: *Mandićev zbornik*, Rim, 1965., str. 2-10; Dušan ŽANKO, Znanstveno djelo O. Dominika Mandića, u: *Hrvatska revija*, 19(1969.), str. 371-391; Dušan ŽANKO, *Svjedoci*, München – Barcelona, 1987., str. 295-317; Andrija NIKIĆ, *Biobibliografija der. fra Dominika Mandića*, Mostar, 1981.; M. BLAŽEKOVIĆ, Značenje povijesnog djela O. Fra Dominika Mandića, u: *Hrvatska revija*, 40(1990.), str. 139-146; Bazilije S. PANDŽIĆ, *Životopis fra Dominika Mandića*, Chicago, 1994.; Bazilije S. PANDŽIĆ, Fra Dominik Mandić (1889-1973), u: *Hrvatski kalendar*,

kopnenih franjevacu u srednjem vijeku relevantan izvor njegova monografija *Franjevačka Bosna*.¹⁰⁷ Autor ovdje na tragu ranijih franjevačkih historiografa obrađuje i spominje one samostane koje je na prostoru srednjovjekovnog Hrvatskog Kraljevstva osnovala Bosanska vikarija. Prvenstveno se tu radi o samostanima s područja Like i Krbave te na području Slavonije.

Josip Buturac (1905. – 1993.) i Antun Ivandija (1917. – 1997.) u svojoj knjizi *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*¹⁰⁸ uglavnom donose već poznate podatke o povijesti kontinentalnih franjevacu u srednjem vijeku, i to čine pišući o redovništvu u sklopu različitih srednjovjekovnih hrvatskih biskupija. Historiografski vrijedan rad jest monografija franjevca konventualca Marijana Žugaja (1919. – 2000.)¹⁰⁹ napisan na talijanskom jeziku.¹¹⁰ Za razliku od ranijih franjevačkih autora, Žugaj piše povijest franjevacu s pozicije franjevaca konventualaca. Koristeći relevantne izvore i literaturu, donosi velik broj podataka o organizaciji i uređenju franjevačkih provincija na cijelom hrvatskom jezičnom prostoru tijekom srednjega vijeka do 1500. godine. Obrađeni su također i franjevci kontinentalne Hrvatske i njihova organizacija u srednjem vijeku. Žugaj osobito naglašava povijesne procese koji su doveli do podjele franjevačkog reda na opservantsku i konventulasku struju te na koji se način to odrazilo na franjevačku institucionalnu organizaciju u srednjovjekovnoj Hrvatskoj. Drugi njegov rad koji treba spomenuti u ovom kontekstu jest rad o senjskim i krbavskim ili modruškim biskupima franjevcima u srednjem vijeku.¹¹¹ Temi opservanata i koventualaca Žugaj se

58(2001.), str. 125-133; Robert JOLIĆ, Dominik Mandić, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 353-354; Dr. fra Dominik Mandić (1889. – 1973.). *Zbornik radova sa znanstvenog simpozija održanog u prigodi 40. obljetnice njegove smrti (Mostar – Široki Brijeg, 24. i 25. listopada 2103.)*, Mostar – Zagreb, 2014.

107 Dominik MANDIĆ, *Franjevačka Bosna. Razvoj i uprava Bosanske Vikarije i Provincije 1340.–1735.*, Rim, 1968.

108 Josip BUTURAC – Antun IVANDIJA, *Povijest Katoličke crkve među Hrvatima*, Zagreb, 1973.

109 Relevantni historiografsko-biografski izvori: *Posljednjih stotinu godina (1907.-2007.)*, 1., Zagreb, 2008.; Ljudevit MARAČIĆ, Marijan Nikola Žugaj, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 588-589.

110 Marijan ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali tra i Croati dalle origini fino al 1500*, Roma, 1989.

111 Marijan ŽUGAJ, Franjevci konventualci biskupi u Senjskoj i Krbavskoj ili Modruškoj biskupiji, u: *Croatia Christiana Periodica*, 38(1996.), str. 45-72.

vratio u članku *Bosanska vikarija i franjevci konventualci*,¹¹² dakle temi koja se jednim djelom dotiče i povijesti kontinentalnih franjevac, osobito onih samostana koje je osnovala Bosanska vikarija u 15. stoljeću i početkom 16. stoljeća. Franjevačkom opservancijom bavio se i franjevac trećoredac Petar Runje (1938.) u svojoj knjizi *Pokornički pokret i franjevci trećoredci glagoljaši*.¹¹³ Ovaj prikaz bio bi nepotpun bez članka Ivana Ostojića (1893. – 1980.) *Dodiri između Benediktinske i Franjevačke ustanove u Hrvatskoj*.¹¹⁴ Ostojić u svojoj raspravi govori o bivšim benediktinskim samostanima koje su na hrvatskom prostoru preuzeli franjevci. Na području kontinentalne Hrvatske bila je to opatija sv. Dimitrija u Srijemu, samostan u Iloku, Šarengradu, Kloštru Podravskom, u Zagrebu na Kaptolu i samostan cistercitkinja u Kloštar-Ivaniću. Od novijih radova također je važan članak hrvatskog franjevca Daniela Patafte (1980.) o višestoljetnoj franjevačkoj prisutnosti na području Sisačke biskupije.¹¹⁵ Autor je ovdje dao uvid u srednjovjekovnu povijest samostana u Kostajnici, samostana koji su nastali na području Banovine od 13. do 15. stoljeća, kao i onih nastalih krajem 15. i početkom 16. stoljeća. Među ovim zadnjim nastali su samostani u Sisku i Podgrađu kraj Siska. Za samostan u Sisku autor razrješava pitanje njegova nastanka u kontekstu društveno-političkih kretanja s početka 16. stoljeća, dok za Podgrađe kod Siska određuje mjesto i vrijeme njegova nastanka na temelju dostupne građe.¹¹⁶

Zaključak

Od početka 17. stoljeća do danas nastajala su historiografska djela koja su nastojala osvijetliti povijest franjevac na području srednjovjekovne Hrvatske. Tek jedan manji dio tih radova bavio se poviješću franjevac kontinentalne Hrvatske. No vrijednost tih ra-

112 Marijan ŽUGAJ, *Bosanska vikarija i franjevci konventualci*, u: *Croatia Christiana Periodica*, 13(1989.)24, str. 1-26.

113 Petar RUNJE, *Pokornički pokret i franjevci trećoredci glagoljaši*, Zagreb, 2001.

114 Ivan OSTOJIĆ, *Dodiri između Benediktinske i Franjevačke ustanove u Hrvatskoj*, u: *Crkva u svijetu*, 1(1966.)1, str. 39-49.

115 Daniel PATAFTA, *Franjevci na području Sisačke biskupije od 13. do 20. stoljeća*, u: *Antiquam fidem. Zbornik radova*, Zagreb, 2011., str. 231-254.

116 Usp. D. PATAFTA, *Franjevci na području Sisačke biskupije od 13. do 20. stoljeća*, str. 41-42.

dova nalazi se u tome što njihovi autori uglavnom koriste arhivsku građu, koja je suvremenim istraživačima često nedostupna jer je s vremenom nestala, kao i druge izvore nastale na razini Reda, a koji su temeljni za poznavanje početaka, ustrojstva i širenja franjevacu na području kopnene Hrvatske. Iz svega navedenoga u raspravi može se zaključiti kako povijest kontinentalnih franjevacu u razdoblju od 13. stoljeća do 1517. godine najvećim dijelom ostaje poprilično nepoznata i u mnogočemu nedorečena, a razlog je tomu prvenstveno pomanjkanje izvora iz toga vremena na hrvatskom prostoru te još nedovoljna istraženost arhiva izvan Hrvatske kao i onih svjetovne provenijencije u Hrvatskoj. Iako je svako stoljeće, kao i svaki autor, donijelo neke pomake u poznavanju toga dijela prošlosti hrvatskih franjevacu, osobito na području kontekstualizacije izvora, i dalje pred istraživačima i historiografima ostaje velik posao oko skupljanja i kritike nove građe pomoću koje bi se ta prošlost bolje osvijetlila. U ovome radu obrađeni su samo crkveni povjesničari koji su dali svoj prilog ovoj temi. Kada bi se uzele u obzir i monografije drugih povjesničara, koji nisu crkvene provenijencije, svakako bi ta slika bila potpunija, i obilovala bi većim brojem podataka. Bez obzira na sve, neosporna je činjenica da povijest franjevacu kontinentalne Hrvatske, osobito njezina zapadnog i sjevernog djela, koja je stoljećima bila slabije obrađivana, pobuđuje velik interes kod povjesničara mlađe generacije, što je dokaz da su franjevci u 800 godina svoje neprekinute prisutnosti na hrvatskom jezičnom prostoru ostavili snažan pečat na svim poljima crkvenog i društvenog života hrvatskog naroda i njegovih institucija.

CROATIAN ECCLESIASTICAL HISTORIOGRAPHY ON CONTINENTAL FRANCISCANS IN THE MIDDLE AGES

Summary

This article presents the historiographic opus relevant for the historiography of the continental Franciscans in the medieval period, from the 13th to 16th century. These writings are mostly the fruit of the study of the Franciscan historiographers from the 17th century to the beginning of the 21st century. They are evaluated in the framework of the time of their origin; special attention has been given to their historiographic value, and the data pertaining to the history of Franciscans in the west, north and east Croatia during the Middle Ages. This is a synthesis of all important historiographic works which are few in number, in respect to their subject. A view is given on literature mostly of foreign origin, used as source by the Franciscan historiographers through centuries, relevant today for the study of the first centuries of the history of continental Franciscans.

Key words: historiography, Franciscans, Middle Ages, continental Croatia, the criticism of sources, contextualization.

